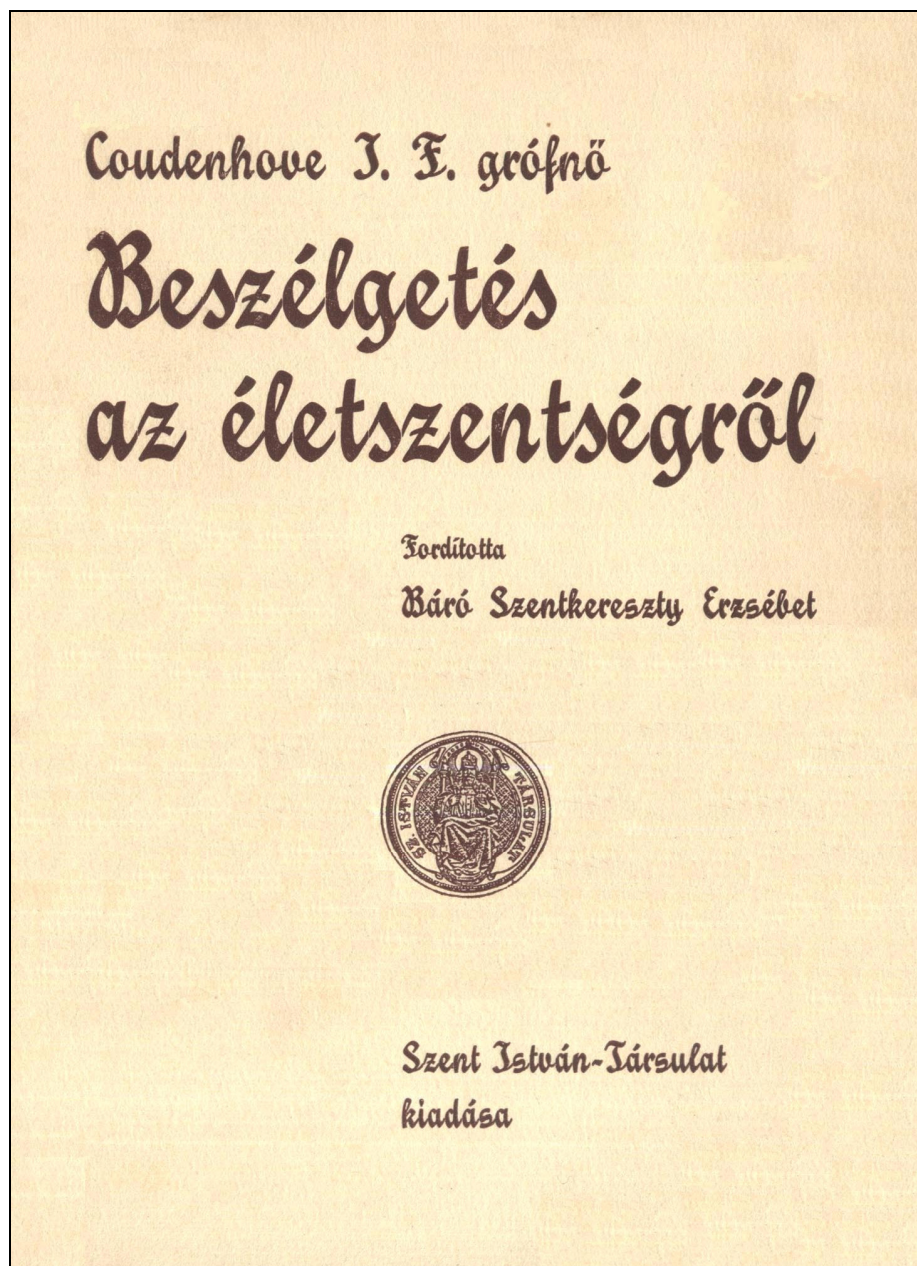

Ida Friederike Coudenhove Beszélgetés az életszentségről (Párbeszéd Szent Erzsébetről)

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Ida Friederike Coudenhove

Beszélgetés az életszentségről (Párbeszéd Szent Erzsébetről)

A mű német nyelven „Ida Friederike Coudenhove: Gespräch über die Heiligkeit” címmel a Herder & Co. kiadásában, 1936-ban jelent meg.

Fordította

Báró Szentkereszty Erzsébet

Nihil obstat.

Dr. Nicolaus Töttössy

ensor dioecesanus.

Nr. 2996/1936.

Imprimatur.

Strigonii, die 16. Septembris 1936.

Dr. Julius Machovich,

vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1936-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

A könyvet Kreschka Károly vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Beszélgetés az életszentségről (Párbeszéd Szent Erzsébetről).....	4
Kortábla.....	42
Irodalmi irányadó.....	43

Beszélgetés az életszentségről (Párbeszéd Szent Erzsébetről)

Szeretem azokat, akik nem tudnak élni; azokat, kik úgy látszanak, mintha eltűnők volnának, mert azok a túlélők.
„Imígyen szólt Zarathustra.”

AZ ELSŐ:

Szent Erzsébet jubileuma elmúlt. Lélekben ott szerettem volna lenni. Szerettem volna örülni, mint ahogy minden évben örültem. De valahogyan most ez nem sikerült. Ragyogó és mindig barátságos egyénisége valami sötét, kimondhatatlan rossz érzéssel töltött el. Mintha valami nem volna rendjén – mintha közte és köztem valami nem volna igaz. Beszéljünk hát róla egészen őszintén, kritikusan, élesen megvilágítva – talán eloszlik a köd.

A MÁSODIK:

Először tudnom kell, melyik Szent Erzsébetről akarsz beszélni? Arról legyen e szó, kit a tarka képekből, a megható versekből és a színjátékokból ismerünk, a festői, a majdnem kicsinyesen romantikus szentről, akit leginkább a rózsza-csoda ábrájában látunk, tegnapi jótékonykodásunk és mai szociális működésünk mintapatronájáról, egyszóval arról a Szent Erzsébetről, aki tulajdonképpen inkább csak egy csomó szép és felemelő eszmének általános érvényű és könnyen érthető szimbóluma vagy tán éppen másolata, egy nagy programnak összefoglalása, lobogó jelszó; vagy beszéljünk-e a történelmi Erzsébetről, az árpádházi király és a merániai hercegnő leányáról, a thüringiai gróf feleségéről és özvegyéről, a csodálatos marburgi bünbánóról, – öröla, kinek titokzatos és varázslatos alakját még eddig senkinek sem sikerült egészen megmagyaráznia, sem a katolikus áhítatosságnak, sem a protestáns történelmi kritikának?

AZ ELSŐ:

Azt érinted, ami előttem kérdéses, de még annál is több. Igen, az igazi, a történelmi Erzsébetet értem, és úgy érzem, hogy szégyellhetem magamat előtte, hogy nyugtalan a lelkiismeretem, amiért épp őt, azt a maga nemében páratlan nőt, azt a gazdag és eleven egyéniséget, azoknak az előbb említett hétköznapi szentképeknek szintájára tudtuk lerántani, vagy ha Neked jobban tetszik: fölemelni. Egyre megy. Hiszen ő ember volt, nem is egy értelemben megkoronázott, csodálatos ember, oly tiszta, oly izzó, mint amilyen csak kevés fényeskedik a hosszú századok egén. Természetes, hogy az ő kora csak a csodával tudta megmagyarázni ezt a sok ragyogást. Annak a kornak minden rendkívüli ember egyszerűen szent volt, – ha nem volt az ördögé – és ezért vonták az ő feje köré is az idegen nimbust és sorozták be az egyházi naptárba. Tudom, buzgó volt, nagyon buzgó, hiszen nem akarok belőle hétköznapi egyéniséget csinálni, úgy, ahogyan sokan az ő szellemi bátyját, Szent Ferencet valami ártatlan, földiesen boldog természetrajongóvá hamisítják; de benne nem ez a buzgóság a lényeg; azon kor felfogásából szótt ruha ez, hogy úgy mondjam, nem az ő lelke, hanem a középkor nagy lelke; ebbe az egyetlen ismert folyammederbe, igen, az akkor egyetlen meglévőbe torkollott a fennkölt szívek minden erős szellemi és lelki áradása. Csak ebben az értelemben tartozik hozzá szükségszerűleg a buzgóság, mint kívülről jövő elem, mint kor- és történelmi tünet, nem pedig legsajátosabb egyéniségének felépítéséhez. Milyen igaza van Lulu v. Strausz Torney-ak, ki az ő Erzsébet-életrajzát, mely egyáltalában nem racionalista, hanem tudatosan a legenda leggyermekiesebb részleteit közli, a következő szavakkal fejezi be: „Először csak finom árnyék volt, mely a Wartburg körül lebegett és annak falairól letekintett. Aztán lett belőle a baldachin alatt álló szigorú alak, kinek homlokát

a glorióla koronázta, vállait a legenda aranyhímes palástja borította. Végül a glorióla elhalványult és egy gyermekded asszony lépkedett szerényen, alázatosan, lehajtott fővel, kezében tartotta az alamizsna szent kenyerét, köpenyével védően takart egy nyomorék gyermeket. Fejét felemelte és mosolygott. És íme, itt van az örök embernek – egy halottnak és mégis élőnek képe”.

Látod, ezt ilyen találóan nem tudtam volna elmondani. Olvasás közben összeszorult a szívem: nekünk, katolikusoknak nincs elég bátorságunk arra, hogy meglássuk az örök emberi arcot, legkevésbé „szentjeinknél”. A tegnapi ember gyerekesen és hívően térdelt előttük, egy más, jobb világ idegen vendégei előtt; és bizonyára igaza volt, mert úgy hitte. De nekünk nincs igazunk, mikor belekapaszkodunk a ragyogó fénykoszorúba ..., mert nem vagyunk őszinték. Miért beszélünk „szentekről”, mikor elegendő volna nagy emberekről, példás hősookról vagy híres vezérekről beszélni? Miért nem merjük megérteni, hogy az, ami ezeknél a nagy elköltözötteknél megkapó és halhatatlan, az éppen emberi egyéniségük? Ki merné kétségbe vonni, hogy, amit egyházi értelemben bennük szentnek nevezünk, vagyis az ő keresztény buzgóságuk, erő és indítás volt bennük nagy cselekedetekre; de őszintén, egészen őszintén szólva: nem ez volt-e egyúttal bennük a legmélyebb és legfinomabb veszély nagyszerű emberi mivoltukra nézve? Nem nyomott-e el, nem mosott-e le sokat, nem tagadott-e meg bennük sok mindent, ami különben gazdagon kivirágzott volna? Nem merül-e föl sok szenttel összefüggésben az a kérdés: mi lett volna belőle „szent” volna nélkül? És nem gondold, hogy a válasz a keresztényre nézve olykor szomorú és lehangoló volna? Látod, most rájöttem: ez az, ami engem thüringiai Erzsébet esetében oly erősen, oly vádlólag érint; bizony soha sem fejlődött ki egészen saját-magává, nem volt szabad az maradnia, aki: mert a Te, a ti felfogástok szerint „szent” lett. A költők és festők Szent Erzsébetét az ő emberiségére vágyakozó álmok, de nem rója le tartozását az akkori idők aszkézisnek, az Egyház aszkézisének bizonyára nagy, bizonyára hősi, de mégis életromboló hatalma előtt. Hiszen nem lehet ettől eltekinteni, most hozzátartozik az ő képéhez, de nekem úgy tetszik, mintha ezt a képet valahogy kettőzötten látnám ragyogni, mintha két festmény egymáson feküdnék.

Látom Erzsébetet az embert, a buzgót, az Istenszeretőt, igen, az Istenben elmerültet, mint ahogy a középkor mondja; de mégis ember. Wartburg bájos asszonya ő, feleség s anya, látom boldogságában, jóságában és keserű – meg nem érdemelt – szenvedésében; ez ő, ez az Erzsébet él a nép és a gyermekek szívében, ezt mindenki megérti és szereti, legyen katolikus, luteránus vagy vallástalan; mégis ott áll előtte, mint egy mese előtt, mint egy emberiségről szőtt álmok előtt, mint Parsival és a szent Grál előtt. De mellette áll a „szent”, ez a fenyegető árnyék, szinte kellemetlen mása ebben a színpompában ... Vagy úgy gondold, hogy szükséges, értékes vagy talán szép, hogy annak a rettenetes marburgi Konrádnak, a minden darabosság, keménység és félelem megtestesült szellemének hatalmába esik, megtagadja családi származását és még anyaságáról is megfeledkezik, a vér legkényszerítőbb kötelességeit elhanyagolja egy nem kívánt felebaráti szeretet miatt, melynek inkább idegenszeretet kellene, hogy a neve legyen? Hogy a sötét mester iránt való kínzó engedelmségéből még a jótékonykodást is megtiltatta magának, hogy Istent kérte, vegye el tőle gyerekei iránti szeretetét... Életének ezt a második részét nehéz megérteni, ez kegyetlen, idegenszerű és bántó. Látod, erről az Erzsébetéről nem is énekelnek és azt nem is festik. Nekem úgy tűnik fel, mint megcsorbítása egy ideálnak, mely ugyan az ő korában hatástalan, sőt ismeretlen volt még, de mely ideál nekünk mindennél többet jelent; magasan és parancsolóan áll fölöttünk – a tiszta, gazdag, őszinte emberi ideál. És ettől eltért; nem sejtve, mit áldoz. Ezt föláldozta a másik ideálért, az ő kora ideáljáért, nem, nemcsak a koráért, hanem a katolikus szentképért, mely értéktelenítést jelent, mely elveszejteti az Ént, mely a természet minden fiatal, zöld hajtását megsemmisíti. Igen, kimondom: azt a benyomást kelti, mintha a Szent, a marburgi aszkéta összezúzná a wartburgi bájos fiatal nőt, mintha

lebilincselné azt, ami benne a legértékesebb, legszebb és ez az, ami az én szemem előtt örök kár. – És ha még ő volna az egyetlen!

A MÁSODIK:

Szóval úgy érted, hogy Erzsébet a nő és Erzsébet a Szent, két egymással szemben álló lény volt, nem abban az értelemben, mint ahogy a bűnös ember mindnyájunkban szemben áll az Isten gyermekével („két lélek lakik” stb.), hanem mint két egyformán versenyző ideál: a természetes nemesember és a keresztény az ő legmagasabb rendű életformájában: a szent. Ebben a szomorú, sőt tragikus mérkőzésben a Szent győzött, kiúzta és szétrombolta ellenfelét. Jól értettelek?

AZ ELSŐ:

Igen.

A MÁSODIK:

Be szeretném bizonyítani, hogy ez nincs úgy. Bizonyára Erzsébetben is, mint különben minden emberben, két hatalom volt, az, amit már Plató a páratlan fogattal említ. De ez nem érinti kérdésedet. Nem, Erzsébet, a szent, csak az emberi Erzsébet vérén, szellemén és szívéen keresztül képzelhető el. A szent úgyszólván az ember-Erzsébetnek legmagasabb fokozata, az a kép, mely az ő emberi lénye nemeskövéből lett faragva és mely ettől elválaszthatatlan. Hogy is mondjam, hogy világos legyen? A szent a többember, a tökéletesen kifejlődött ember-Erzsébet, az ő lehetőségeinek teljességében kimerítve és akarattal megalkotva. Erzsébet azért és annyiban Szent Erzsébet, mert ő éppen az az ember s amennyiben az az ember, akit benne ismerünk. Gyönyörű példája a régi tanításnak: „Gratia supponit naturam”. Ha oly szentté tudott válni mindabban, ami szerinted emberi természetének rovására ment, épp azért volt lehetséges, mert olyan intenzíven emberi volt. De különben nemcsak ő egyedül. Azt a valamit, amit – mint „a” katolikus szent ideált – az előbb többé-kevésbé megbélyegeztél, előbb még alaposan meg kellene vizsgálni: mérlegre kellene tenni annak egyedülállóságát, származását, részleteit és összbenyomásának értelmezését. Vagy nem lehetnek-e itt félreértések? A „Szentnek” félreértése...! Ezzel egy egész kötetet ki lehetne tölteni, nemcsak egy esti beszélgetést. De bevezetésül csak ennyit: hogy mi ma, egész kifinomított bensőségünkkel, vallási tudásunkkal, számtalan keresztény generáció összegyűjtött tapasztalataival, nagyra nevelt etikai kultúránkkal, megfontolt pszichológiai és pedagógiai módszereinkkel, vallásos irodalmunkkal, lelki gyakorlatainkkal és mi egyebekkel..., hogy ezzel az egész apparátussal és annyi jóakarattal, mégis oly kevés igazán nagy, meggyőző keresztény alakot látunk magunk körül (természetesen itt nem tudunk mindent megítélni, de azt mondják, hogy „gyümölcsöikről ismeritek meg őket”), hogy ez így van: merem állítani, hogy annak egyszerű, de kétségtelen oka az, *hogy nem vagyunk eléggé emberek ahhoz, hogy szentek lehessünk*. Igenis: mivel tisztára hamis fogalmunk van a buzgóságról, már eleve nem merünk emberré válni, – mert bizony emberré válni kell: nem vagyunk csak úgy egyszerűen azok! Gyermekünknek nem engedjük, hogy igazi, egészséges emberré fejlődjenek, mindenekelőtt és kizárólagosan keresztények akarunk lenni és közben elfelejtjük azt, hogy a kegyelemnek mély, megbízható, egészséges talajra van szüksége, hogy abban meggyökerezhessen és százszoros gyümölcsöt teremhessen; elfelejtjük, hogy enélkül a természetfeletti rend az életünkben tényleg a levegőben lóg, természetellenessé válik, éretlen és vértelen látszat-életté lesz és éppen azért rögtön elesik, mielőtt egy valóságos, földies természetű erőnek támadása éri.

Ezt nevezzük átszellemiesítésnek és észre se vesszük, hogy valaminek – ami pedig benne van magában a szóban – már meg kellene lennie, amit át lehessen szellemiesíteni, így aztán „tisza szellemnek” nevezünk ábrándos eszméket és papírprogramokat. Ugyan nézz körül

egyszer a müncheni vagy a bázeli képtárakban és állj meg a középkori festők szentképei előtt. Ott vannak a Lochner, Dürer, Holbein, Hans Baldung Grien és sok névtelennek tarka, kissé durva alakjai. Ezek minden földöntúli boldogság közepette is ott állnak a hazai tájban, „erős, velős csontokkal a jól megalapozott tartós földön”. Ezek húsból és vérből való emberek, biztosan felismerhetőleg nürnbergi, kölni, brüggei vagy florenzi viseletben. Ezekkel szemben tekintsük meg a Greco szentjeit: kornélküli ruházatban, bizonytalan felhős úrben lebegnek. Arcuk árnyékosan zöldes, kezük kicsavart és erőtlen, látszik rajtuk, hogy sem fegyvert, sem orsót nem tudnának fogni. Valami természetellenes fényözönbe merítve, görcsös merevségben vagy lázas extázisban kábulnak el, mialatt tekintetük a semmiségben vész el. Ezek már nem is emberek, de nem is angyalok (mert az ember ne is legyen az), ezek rémes, színtelen közbülső lények, ezek nem isteni teremtmények, rajtuk a test már csak kísértetszerűen lóg, mint hervadó és már elpárolgó burok ..., tekintsd meg egyszer ezeket egymás mellett és talán meg fogod érteni elgondolásomat.

És Erzsébet? – az ő emberiségének lényege az, hogy nagyon tudott szeretni; zseniális, hallatlanul erős és önmagát szétesztő szív; kereszténységének pedig lényege az, hogy szent volt és ez szóról-szóra ugyanaz: nagyon tudott szeretni, zseniális, hallatlanul erős és önmagát szétesztő szív.

Magad sem tagadod, hogy Erzsébet emberileg véve szerető szív, sőt mi több, szerető lélek volt. Ezt a róla szóló valamennyi életrajzunk meggyőző világossággal bizonyítja. Szerető szív, de nem abban az unalmas értelemben, mellyel manap a legtöbb szó bír, mikor szeretetről, vagy szerelemről beszélünk (mintha a szeretetet másképp már nem is ismernők, csak mint érzelmösséget vagy érzékiességet); tehát ő nem idillikusan, meghatóan és „poétikusan” szerető szív, hanem abban a nagy értelemben, amelyből a szenvedély határtalanul, égően, veszedelmesen izzik elő. Ő szerető lélek: ez azt jelenti, hogy az ő szeretetében az a szellemiség élt, mely a szeretetet egy dimenzióval emeli, a veszélynek és elszántságnak új hangját üti meg, mert fölemeli őt a múlhatatlanságba, a meg nem semmisíthető, vissza nem vonható, soha többé le nem vethető világba: érzed-e, mekkora veszélyt jelent ez, mekkora bátorság kell ahhoz, hogy ilyen szeretetre merjen vállalkozni valaki?

Te is veszélyről beszéltél, de úgy, ahogy valami lappangó betegségről szokás beszélni – ez túlságosan kicsinyes és nyomorúságos nézőpont. Igaz, a kereszténység szenvedélye veszedelmes, mintahogy veszedelmes a lavina, vagy egy lassan közeledő hegycsuszamlás, vagy a hirtelen ébredő tenger szökőárja: a biztosított élet minden határát elmoszák és új arculatot adhatnak a földnek.

Erzsébet tudott szeretni. Szíven kapja az embert, ha Lajossal való házasságát olvassuk. Annyira szívenkapó, hogy néha még az oly szűkszávú, hűséges leírásoknál is – mint pl. a szolgálók kihallgatása, vagy a „Ludwigslebenből” merített adatok – az ember legszívesebben abban hagyná az olvasást, mert szinte úgy érzi, mintha hivatlanul tekintene be abba a bizalmas kettősbe, hol ők magukban vannak. Wenck ugyan annak idején azt a véleményt állította fel, hogy ezeket az adatokat nem lehet elfogadni; szerinte ezek a részletek csak azt bizonyítják, hogy erős népáramlatok voltak az aszkézis túlárada ellen; szerinte ezeket az adatokat csak úgy kell értelmezni, a szentből emberi alakot próbálgattak csinálni és őt főképp a bensőséges hitvesi szeretet megható vonásaival iparkodtak feldíszíteni. Wenck bizonyítását azonban egyáltalában nem találom meggyőzőnek. Lehetséges, hogy a tudósítások egyes vonásai „legendák”, de azért mégis egy olyan valóságot tükröznek vissza, mely minden kétséget legyőző erős világossággal áll az elbeszélés kerete mögött és amely tökéletesen megegyezik Erzsébet jellemével és életmódjával: az ő boldog és szent házasságának valóságát tükrözik, Szent Erzsébetet, mintahogy az akkori hercegnők legtöbbjét, zsenge gyermekkorában és teljesen az ő választása nélkül jegyezték el és vitték férjhez; az ilyen házasságok bizony legtöbbször a személyiség kizárásával csak a családja szolgálatára voltak

beállítva és két világosság ragyogta be: a nő keresztény engedelmissége és a hitvestársak erős akarata a gyermek iránt: – ha mindezt meggondoljuk, akkor az ő házasesete valóban gyengéd és virágzó csodának látszik. Szent Erzsébet és Lajos herceg szerelme a legtisztább barátság, a lelkek tökéletes összhangja; ezek a lelkek gyerekkoruk óta annyira összenőttek, annyira egymáshoz kapcsolódtak, hogy bizonyára nem üres szó volt, hanem valóság, mikor még mint házastársak is „kedves bátyám”-nak és „kedves húgom”-nak szólították egymást. Mennyire megható Lajosnak az a nemes és természetes modora, mellyel Erzsébet minden lépését védi, még azokat a lépéseket is, melyeket a józan német felfogás a határtalan magyar szenvedélyességgel szemben nem tudott megérteni. Lajos teljes szabadságot engedett neki, olyan korban, melyben a nő teljesen a férfi gyámsága alá volt rendelve és nem igazi nagy tiszteletnek bizonyítéka-e az, hogy Erzsébetnek meg volt engedve férje asztalánál böjtjeit betartani, holott ez az engedelem tulajdonképpen Lajos viselkedésének elítélését jelentik. Hogy kettőjük közt milyen erős összhang létezett, még a vallásos élet titokzatos határain túl is – pedig ott mindenki külön-külön szokott járni –, azt legjobban kifejezi az egyszerű mondás: „Az őrző angyal volt sokszor kettőjük hírvivője”.

A mi „szellemi ízlésű” korunk, mely gyakran összetéveszti a gyenge természetet a természetfelettel, hajlandó ez adatok alapján azt hinni, hogy az a szerelem tisztán „lelki” volt, egy érzékietlen vonzódás és hogy éppen ezért annyira épületes. Aki igazán azt hiszi, hogy egy ilyen tényállás szükséges ahhoz, hogy valaki szent legyen, az olvassa át a következőket Szent Erzsébet életéből: mennyire aggódott, mikor még szinte gyermek volt, hogy ifjú mátkája szerelmét elidegenítik tőle; mennyire bántotta és hervasztotta ez a félelem és boldogságában mennyire felvirágzott, mikor Lajos megküldte neki a kis tükröt, szerelme jeléül. Határtalan és talán a tökéletességről való némely szigorú felfogásnak nem megfelelő az ő nagy fájdalma, siránkozó szomorúsága, mikor Lajosnak el kell utaznia akár háborúba, akár a császárhoz udvari ünnepekre vagy Rómába. Nem bír megválni tőle, akármilyen időjárás legyen, napokig kíséri, a búcsúzás után pedig özvegyi ruhába öltözködik. Oly szenvedélyesen ragaszkodik hozzá, oly epedve vágyakozik utána. Szíve legmélyéig érzi, mekkora boldogság egy szeretett ember közelében élni, működni és pihenni. De éppoly határtalanul szenvedélyes az öröme és ura kedvessége után szomjazó vágya, mikor Lajos visszatér; nem törődve a kísérettel, lelkenedezve veti magát ura karjaiba és a viszontlátás mérhetetlen boldogságában nem bír kibontakozni öleléséből. Hallgassuk meg a krónikát: „Több mint ezerszer szívből megcsókolta”. Ennyire emberi, forró, szomjazó, kedves ember, aki végtelenül kívánja a melegséget, a közelséget, a dédelgető szeretetet; aki fájdalmas-nehezen nélkülözi mindezt s a boldog birtoklásban szinte határt nem ismer: ilyen ez a Szent Erzsébet, pedig már akkor a karitásznak, a bűnbánatnak szentje volt, a bélpoklosokat ápolta, marburgi Konrádnak engedelmeskedett, a hercegi asztalnál önmegtartóztatásból éhezett, éjjel felkelt és órákig dideregve imádkozott, míg férje, egészségéért aggódva, nem kérte, hogy feküdjön le.

Igazán még most is az a nézeted, hogy a szent élet szükségszerűleg embertelenné tesz és a szív emberi melegségét és virulását tönkreteszi? Úgy látszik, Szent Erzsébetnek még sejtelve sem volt arról a félelemről, mely ma is már régóta számtalan buzgó és hívő embert kínoz – és ki tudja, mennyire kínoz és idegesít: ti., hogy az Isten iránt való igaz szeretet nem fér össze egy ember iránt való természetes meleg, nagy szeretettel, oly szeretettel, mely az egész embert eltölti, nemcsak a lelket, vagy azt, amit annak tart, mert hiszen ki mondhatja azt, hogy egy igazi nagy szeretetnél a lélek önön tüztől éppen a vér is nem kap-e lánggra? Oly szeretetről van szó, mely a búcsúzás bánatát, a kínzó vágyat, a le nem csillapítható honvágyat ismeri, amely a szeretet becézésére szomjazik és szükségét érzi annak, hogy ilyen kedveskedésben beszélje ki és pazarolja el magát, s ez az érzés mértéktelen és túláradó öröm legyen, mintahogy Erzsébetnél, a szentnél az volt. Mindezt nem minősítjük e nagyon sokszor lefokozó értelemben vett érzékiességnek, „testiesnek” és „földiesnek”? De sokan

megszabadulnának sok belső kintól és tépelődéstől, ha a tökéletes és tökéletlenről való fogalmukat tudós absztrakciók helyett szent emberek igazi életéből merítenék.

Persze igaz az, hogy még ezekben a nagy, boldog erőkből is ott leskelődnek a romboló hatalmak, és mindig a szent fegyelemnek s az Isten előtt való felelősségnek kell örködni. Gyengéd, de komoly szavakkal utal erre ismét a krónikás – talán Berthold, Lajos herceg káplánja –, kinek Szent Erzsébet házassági életéről írt soraiból saját meleg, egyszerű emberi lelke csillog elő: „Isten iránt való bensőséges szeretetük minden vétkes érzékies vágyat és féktelenséget letompított. Isten meleg kegyelme kiemelte őket minden tunyaságból és restségből”.

És Erzsébet azt a másik feszültséget is ismerte, melyben minden keresztény ember földi szerelme él; azt a feszültséget és veszedelmet, melyet csak mi ismerünk, a Krisztushoz kötött lelkek, a körülöttünk álló világ pedig nem: ez pedig az, hogy egy szeretet szentségét nem az veszélyezteti, ami alatta van, hanem az, ami fölötte van: vagy inkább mondjuk így: nincs veszélyeztetve azáltal, ami alatta áll, hanem azáltal, hogy ő maga, mely alulról, általában az emberi gondolkodás síkjából nézve magasság, az emberi életnek egyik legmagasabb csúcsa: mégis nehogy úgy működjék az emberben, mintha lent a mélyben volna s mintha lefelé húzná ezt a még sokkal fensőbb világot, azt a magasságot, amely mellett minden földi fogalom csak lapos, sivár mélység, sőt esetleg szakadék: még pedig annál mélyebb szakadék, minél magasabban áll az a fensőbb világ. Ez az a küzdelmes feszültség, melyről Kierkegaard szavát kell meghallgatnunk, mert ő úgy megtapasztalta ezt, mint alig valaki. Nála ennek a feszültségnek egzisztenciális tapasztalása a külső élet katasztrófája lett, belső életének pedig alapvető fordulópontjává, mely arra kényszerítette, hogy felbontsa eljegyzését, csak hogy a helyes utat megtalálhassa.

„Tanuld meg és soha el ne felejtse ezt a fájdalmas tanulságot: e földi élet igazsága az, hogy ember és ember közti szeretet soha tökéletesen boldog nem lehet, tökéletesen biztosnak nem szabad lennie! Mert isteni szempontból, még a legboldogabb szerelmenek is megvan az a veszélye, hogy túlságos hevességbe csapjon és ezáltal megzavarja a lélek viszonyát Istenhez: erre pedig a földi szeretet felfogása nem gondol. Megvan az a veszély, hogy az Istenhez kötő kapcsolat még a legboldogabb szerelmet is áldozatul követelheti, amikor emberi szempontból minden békés, amikor köröskörül semmi veszedelem nem látható. És ennek a veszélynek lehetőségéből az következik, hogy a legboldogabb szerelemben is állandóan résen kell lenned. Nem az az aggasztó, mintha egyszer majd megünnád azt, akit szeretsz, vagy mintha az, akit szeretsz, téged unna meg, – hanem az, hogy vagy mind a ketten együtt, vagy csak ő, vagy csak te: megfélemlíthettek Istenről”. Hogy Szent Erzsébet ezt a tisztán keresztény tényállást mennyire fel tudta fogni, azt egy meghatározó legendából látjuk. Egyszer szentmise alatt tekintete az ünnepi díszbe öltözött férjére esett. A szeretett látvány szépségében és édességében annyira elmerült, hogy teljesen megfélemlített a szent áldozatról... Megszólalt azonban a kis csengettyű; ijedten felnéz az oltárra, és vérezni látja a szent ostyát... Azt mondja a legenda, hogy e jelre hosszasan, és oly vigasztalhatatlanul sírt, hogy Lajos alig tudta megnyugtatni.

Ez az a keresztény feszültség, mely sokszor annyira lehangolja az embert. Az árnyék, mely a hit fényében minden földi jót elválaszthatatlanul kíséri és épp azért *látszik* sötétebbnek a keresztény világnézet, mint a napfényes pogányfelfogás, sőt minél erősebben ég a hit tüze, annál több sötét vonást vélünk látni... Mert minden, ami szép, nagy és értékes, kísértéssé válhat, éppen mert olyan szép, nagy és értékes; nem aljas és utálatos dolgokra való kísértés és nem az alacsony lelkületű ember számára kísértés (azt más gondolatok bántják, és más módon); de kísértést jelenthet annak, ki nyílt szívvel, nagy csodálkozással, finom érzéssel és könyörgő vágyal közeledik ahhoz a nagy Jóhoz azért, mert ez jó; az ilyen számára kísértés, mert könnyen megejtheti őt a „zarándokok bűne”, hogy ti. kifárad a hosszú útban és időnek előtte menedékházat épít magának a teremtményben, hogy az őt elrejtse és felmelegítse a

Láthatatlannak vagyis a hívó Örökkévalónak félelmetes mérhetetlensége elől. Ez a helyzet újra meg újra ugyanazon nyomorúság elé állít minket, de nem szabad ellene fellázadni; nem jó, ha gyerekes bosszúban a teremtett dolgokat alacsonyoknak, megvetendőeknek és rosszaknak szidjuk, vagy az előlük való menekülést egyetlen boldogulásnak hirdetjük. A bennünk lángoló életerő ezt úgy sem hiszi és titokban kezét nyújtja a boldogító isteni adományok után és ez a titokzatosság lehet aztán csak igazán veszedelmes és tönkre is teheti a lelket. Az sem helyes, ha egyrészt Isten ártatlan teremtményeit a kísértés e helyzetében minden hiba alól kimentjük, másrészt pedig az emberi vágyat, éhséget elítéljük, mint valami bűnös és szégyenletes dolgot, melyet ki kell irtani és meg kell fojtani. Természetesen vannak igazán veszedelmes dolgok és igazán bűnös vágyak, de ezekről most nem beszélünk. De mint a teremtményekben van valóságos szépség és érték, mely Istentől jön, épp úgy megvan arra az érvényes válasz az emberi szívben – egy erős, egészséges nemes válasz –, mely annál erősebb, minél értékeesebb az ember; azért kívánjuk és szomjúhozuk a teremtményekben lelhető örömet, mert ebben az örömben az örökkévaló dolgok tükröződnek. Hogy van az, hogy mi keresztények oly igen gyakran elfelejtjük azt, amit már a pogányok tudtak? Olvastad-e a Phaidrosban azt a gyönyörű részt, ahol az áll, hogy minden földi szépség képmása az örök szépségnek, úgyhogy egyáltalában csak az ismerheti meg, ki már egyszer beletekintett az Istenségbe ... csak a beavatatlan és romlott nem akarja látni magát a szépet... „Mert vak ő és hódolat nincs benne”.

Nem, ez az ellentét nem a jó és rossz közt való ellentét, hanem a csekély jó és a legmagasabb jó között való ellentét; nem világosság és sötétség között, hanem a kis mécses és a nap között való küzdelem; nem a természet harca a romlottság ellen, hanem a természet és a természetfölötti között álló küzdelem; nem az ember és ördög, hanem az ember és Isten harca. Ez az ellentét része a mi emberi mivoltunknak, s egyszersmint része az Isten és köztünk levő viszonynak. Nem lehet ezt megszüntetni, legfeljebb megtagadni, vagy megkerülni, vagy bátran és alázatosan elviselni. Természetesen lehet ezt erőszakkal is megoldani, látszatra végezni vele, hiszen előbb már beszéltünk az előle való menekülésről, de akkor is megmarad bennünk a vágy. Lehetne saját magunkkal a „világot” megutáltatni, hogy ezáltal vágyunkat megmérgezve megbénítsuk, de ez a megnyugvás nem épül igazságon és sok minden mást is elpusztít bennünk. Az ellentéttel való találkozás fájdalom ellen úgy is óvakodhatunk, ha minden emberi érzésünket elöljük: de ezek a Stoa és Buddhizmus útjai és úgy hiszem, nem a keresztényhez méltó utak, mert hiszen a keresztény embernek, mint amilyenek őt Isten teremtette ...

AZ ELSŐ:

Ez szépen hangzik és szeretném hinni. Azonban beszédednek valami csendes kellemetlen mellékszöngéje van ... mégis valószínű, hogy a legszebb és legtisztább földi érzések mélyén valami rossz leskelődik, valami bűnös és bűnbeejtő valami, vétekekkel terhelt, különben nem látnók olyan gyakran Isten büntető kezét és pusztító haragját még ott is, ahol talán bűnről és büntetésről nem is lehet szó. Én hiszem és talán bensőségesebben hiszem, mint Te a világi dolgok jóságát és azt is hiszem, hogy az embernek ezekhez joga van ... ezért nem fogadom el a ti fogalmatokat a „szentségről”, mely a földi dolgokat elértékteleníti és kétségbe vonja. Úgy érzem azonban, hogy az ember e jogait és örömét csak Isten iránt való halk dacban őrizheti meg; mintha ezeket úgy kellene védenie, mint egy Istentől ostromolt várat; mintha Isten mégis meg nem magyarázható örömet találna ennek lerombolásában ... Ennek a helyzetnek már a kereszténység előtt is tudatában voltak az emberek és ez az, amit ezer meg ezer tapasztalatból támadt félelmükben az istenek irigységének neveztek... Látod mennyivel könnyebb dolguk volt ebben is a régieknek: „Az istenek irigysége” – ez a magyarázat, mely egy általunk is átértett tényt világít meg, egészen tiszta és érthető; emellett az isteneknek nem ad igazat; övék a gyengébb, az embereké pedig a hősies szerep. De a kereszténynek olyan

Istene van, akinek a fogalmához nem lehet az irigység fogalmát hozzákölteni; ezért fordított irányban kénytelen érvelni, ilyenformán: bizony az „ártatlan teremtmények” nem is olyan ártatlanok, tehát bizonyára magukban a teremtett dolgokban kell valaminek lennie, ami Isten haragját és ítéletét kihívja. Lám, még csak egy lépéssel tovább megyünk, ott vagyunk a kettős harcnál – a szellem és anyag, az Isten és a világ harcánál, mely szerint születni már magában véve bűn, és minden véges dolog már magában véve tisztátalan.

A MÁSODIK:

És hol marad a Credo első mondata: „Factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium?” Én azt hiszem, hogy nagyon sok nehézség és zavar abból keletkezik, hogy nem tudjuk magunkat arra elhatározni, hogy ezt a hittételt komolyan, valóságosan és szószertint vegyük! „Az istenek irigysége”? Ó, sokat lehetne beszélni annak a ténynek keresztény értelmezéséről, amire te gondolsz. Azonban erről máskor beszélhetünk. Most csak ennyit: az előbb a múlandó és a tökéletes jó közti tragikus ellentétéről beszéltünk és hogy mi történik, mikor az ember a kettő közé kerül; hát nem lehetséges-e az, hogy, amit az „istenek irigységének” szeretnénk nevezni, nem más, minthogy olykor Isten éppen megoldja azt az ellentétet? Hogy ő ismeri az órát, amikor a saját drága ajándéka számunkra szirtté lesz és meg akarja zavarni az Ő terveit – akkor széttöri művét, vagy kiveszi azt kezeinkből. Mi pedig ilyenkor mélyértelmű és fantasztikus magyarázatokon törjük az eszünket és Istent mindenáron igaztalannak, irigynek és kegyetlennek szeretnők mondani, magunkat pedig egy tragikus eset hősi sötét köntösébe burkolni. Még valamit eszembe juttattál, mire nem is gondoltam: szerinted az embernek joga van a dolgokhoz. Azt hiszem ez nagyon veszedelmes szó. Általánosságban „az embernek” joga van – mondjuk az élethez, boldogsághoz (ez a boldogság is nagyon kérdéses), családhoz, egészséges testhez: ezt talán elvként mondhatjuk. De az, ha a valóságos, az egyéni embert vesszük: hol van a joga? Neked, nekem, ennek, meg amannak: egymással szemben, a társadalomban, az államban és bármiféle közösségben, sőt még az Egyházzal szemben is, igenis vannak jogaink és ezeket hangoztathatjuk, szabad is, kell is gyakran hangoztatnunk és érettük küzdeni kötelességünk. De Istennel szemben? Még a hitre sincs az embernek „joga”, úgyhogy Istennek kötelessége volna azt nekünk ajándékozni. Még az egyetlen örök boldogságának legbensőségesebb, legnélkülözhetetlenebb *conditio sine qua non*-jához, a kegyelemhez sincs ilyen „joga”. Ezt már maga a szó is kifejezi. Nehéz ezt hinni, de mégis így van! Hát mennyivel kevesebb jogunk van olyan dolgokhoz, melyek nem életszükségletek, hanem csak ráadások, még akkor is, ha azokat a ráadásokat többre becsüljük, mint magát az életet és ha az élet túrhetetlen volna anélkül az egy dolog nélkül, mely pedig nem is tartozik hozzá. Minden, de minden ajándék. A mindennapi dolgok éppen úgy, mint a legkritikábbak – az, hogy két szemem van, vagy hogy ma süt a nap – éppen úgy, mint a keresztség kegyelme és egy igazi barátságunk felfoghatatlan boldogsága: minden ajándék. Az, hogy mi magunknak mindezekre „jogokat” képzelünk, hogy követelésekkel állunk Isten elé és minden háláról megfeledekezünk, nem lehetnek-e a zavartalan birtoklásnak eme veszedelmei egyúttal Isten előtt okok arra, hogy olykor egy tiszta emberélet biztosított szépségébe az Úr villáma belesújtson? Nem lehetnek-e okok arra, hogy az Úr jele messzire világító rémes tűzében másokat is arra figyelmeztessen, hogy tulajdonuk mennyire nem biztos, mennyire nincs megpecsételve, hogy azt mindennap újra ajándékként kapják és mindennap el is veszíthetik.

AZ ELSŐ:

Ez úgy hangzik, mintha vékony jégen járnánk és minden lépésnél fenyegető halk ropogás kísérne. Eszerint azt kellene hinnünk, hogy ingó pallón haladunk a múltó semmiség szakadéka fölött.

A MÁSODIK:

Nem egészen; mert ha törik is alattunk a teremtmények biztonsága, mint ahogyan ez minden percben előfordulhat, szakadékba nem eshetünk, csak Isten kezébe.

AZ ELSŐ:

Hol maradt a mi Szent Erzsébetünk?

A MÁSODIK:

Órá gondoltam. Egész élete csodálatos tükre mindannak, amit mondtam. Előbb házasi életéről beszéltünk és annak megható nagy boldogságáról. Ez a házasiélet mindent magába foglalt, amit két ember közössége csak magába foglalhat. Olyan volt, mint az élet napos oldalán, csendes kertben legnemesebb törzsön nőtt gyümölcs. Az Isten megáldotta gyermekekkel és nemcsak valami szűk fészeknek a boldogsága volt az, hanem alapja egy egész ország jólétének, példaképe egy egész népnek és sok királyi udvarnak. Mit akarsz ennél többet? Úgy látszik, hogy még azok a tisztán emberi veszélyek sem zavarták meg ezt a boldogságot, amelyek annyi szerelmi kapcsolatban megtalálhatók: mint például a szűk életkeret, az a nagy kizárólagosság, amelyet nagy szenvedélyek sokszor mint magukat elemészto csírat hordoznak magukban, ami a jelen minden boldogsága mellett sem szokott jól végződni. Ez a veszedelem, amely talán a nőben inkább megvan, mint a férfiban, úgy látszik Erzsébetben minden szenvedélye és odaadása mellett sem volt meg. Ahogy Lajosnak megvoltak kiterjedt és elég szövevényes, háborús vállalkozásai, melyek mindegyre távol tartották őt hol szász, hol lengyel háborúban, vagy pedig a császári udvarhoz vitték őt útjai Wartburgból, úgy Erzsébetnek is megvolt a maga nagy karitatív működése, melyet az ő határtalan, túlaradó természetének minden tüze fűtött: az eisenachi kórház, a nép élmezése, a betegek és szegények ápolása. Ezek nemcsak kitöltötték férje hosszú távollétét, ezekből ki lehet érezni azt a bizonyos fáradhatatlan tevékenységet, mely ki akar tölteni egy fájo irt és meg akarja rövidíteni az oly hosszú várakozási időt. Igaz, ez az elfoglaltság férje otthonléte alatt is sok időt vesz igénybe mindennapi életéből és ezt nem akadályozza meg a boldog együttlét sem, de viszont nem is zavarja azt. Ez az önállóság, életkörüeknek ez az elkülönítése, ez az igazi otthonlét oly területen, melyben még a szeretett házastárs is mindig csak vendég. Ez a darab magány a közös élet közepén, az, amit talán idegenszerűnek és ridegnek gondolunk, egy időben, mikor két lélek vágyik a tökéletes összhang után; és mégis épp az adja a fűszert, mely megóvja a szerelmet a romlástól és elsekélyesedéstől. Úgy látszik, ezt az önállóságot Szent Erzsébet fiatal kora óta birtokolta és meg is őrizte.

Vajon mi nem tetszhetett ebben a házasságban Istennek?

Vagy nem merül-e fel az a meggyőződés, hogy más dolgok is előidézhetik Isten közbelépését, nemcsak az Ő büntető rosszallása?

Hiszen íme, ez az álomszerűen szép, ez a megszentelt-és átszellemült boldogság nem tart soká. Megrázó, ha arra gondolunk, mily fiatal volt! Alig húszéves, amikor becsap a villám!

Lajos felölti a keresztet. Ismered azt a megható történetet, mikor a keresztet nem meri ruhájára tűzni, „hogy kedves hitvese, Szent Erzsébet annak láttára el ne szomorodjék és meg ne ijedjen, mert egész szívéből végtelenül szerette őt”. És egy este, mikor tréfásan férje zsebében kutat, megtalálja a jelvényt és ájultan esik össze ... Hogyne, hiszen akkor várta harmadik gyermekét. És következik a szívettpő búcsúzás; Lajost csak bámulni lehet, hogy ennyi bánat láttára erős marad. Tudod még, hogy Erzsébet „nagy szomorúságában és fájdalomban” egy napig lóháton kíserte férjét, miután anyósa és a többi kíséret már hazatért. „És amikor el akart búcsúzni tőle, szívet annyira összeszorította a fájdalom, hogy még egy napig kíserte, mert szívének nagy szeretete és erős fájdalma arra kényszerítette, hogy vele maradjon és az egész világról megfeledkezzék.” És „nem tudta, vele menjen-e vagy maradjon”, amíg a lovagok majdnem erőszakkal kényszerítették a fejedelmet, hogy

hazaküldje őt. Akkor „mint egy özvegy, könnyekkel és nyomorúságban tér haza”; gyászruhát ölt s attól a perctől kezdve nem ismer már örömet, magányban és gyászban egészen Istennek ajánlja magát. Ha arra gondolunk, hogy abban az időben milyen nehezen és milyen ritkán jöttek a hírek, hogy mennyire zavaros és fantasztikus volt az otthonmaradottak felfogása a távolságokról és az egész pogány országról és ha arra gondolunk, hogy távollevő férjének minden baja, minden őt fenyegető veszély rossz sejtelmekkel remegtette hűséges szívét és utolsó gyermekét a világra szülte anélkül, hogy az apát értesíthette volna, – bizony nehéz élete lehetett szegény fiatal asszonynak. Végtelen hosszú, égően fájó üresség lehettek az ő napjai, bár ott voltak kedves gyermekei, újszülöttje és bár a szegény éhező nép iránt való érélyes gondoskodása is lekötötte.

Hátra van azonban a legnehezebb, az elkerülhetetlen. Lajos Brindisiben lázban meghalt. Senkisémmé meri közölni vele a hírt. Talán különös, hogy a halálesetről nem volt riasztó előérzete. De hát az ő szomjazó, váró, remélő és ura visszatérésében sziklaszilárdan hívő szerelmének vágya és hatalma nagyon is erős volt; nem tudta másképp elképzelni: haza *kell* térnie.

Végre anyósa, az öreg Zsófia, tartomány grófnő, meg meri mondani a gyász hírt. És akkor kitör belőle az ember, olyan megrázóan, mint még soha életében. Mint amilyen a szerelme, olyan határtalan és szenvedélyes most a fájdalma: fékevesztett, őrjöngő és kétségbeesett. „Meghalt, meghalt részemre minden öröm és boldogság a világon.” Jajgatva és sírva jön-megy a várban, „mint aki esztét veszttette”. Mit érnek itt az elvont fogalmak, hogy miképp hordja keresztjét a „tökéletes ember”. Nagyon igaza van Ida Marie Soltmannak, mikor azt mondja: hogyha akkor valaki jámbor szavakkal közeledett volna hozzá, Isten akaratáról és a szenvedés értelméről beszélve, Erzsébet egyáltalában meg sem értette volna. Ő, a szent, elmerül határtalan bánata tengerében és a sok sötét hullám összecsap felette.

Hát mondd csak, nem kell-e szeretnünk szenvedésének ebben a vigasztalanul vad gyötrelmében? Tulajdonképpen nem való egy ilyen eleven sorssal szemben filozofálni és glosszákat írni mellé. Csak azt akartam bizonyítani, hogy Erzsébet, a szent, mennyire volt ember. Ember, annyi emberiséggel, vérrel és szenvedéllyel, amennyi az emberi szférában csak lehetséges. Ő, sokan közülünk nem mernénk annyira emberek lenni – vagy nem tudnánk.

AZ ELSŐ:

Eddig semmi újat nem mondtál. Azonban Lajos halálával véget ér Erzsébetnek, a bájos nőnek élete. Csak most kezdődik igazán a „szentnek” élete, a marburgi fanatikus aszkétáé, Konrád mester tanítványáé és ez folytatódik mindaddig, amíg kimerülve ettől az esztelen, majd azt mondtam üzemtől, huszonnégyéves korában meghal, saját egykori egyéniségének apácaszerű, idegen árnyaként.

A MÁSODIK:

Itt lényeges ponthoz érünk. Úgy látszik, mindazok, kik ezzel az étellel foglalkoznak, úgy érzik, hogy Lajos halála ketté választja azt, egymástól merészen elszakadó két részre. Csak a magyarázatok különböznek. A szentek életének egyes, az utolsó generációhoz tartozó jámbor írói megelégedéssel azt állapítják meg, hogy a hercegné most végre „tulajdonképpen” ideáljainak élhet; protestáns történetírók viszont azon sajnálkoznak (akárcsak Te), hogy a halál katasztrófája a fiatalasszonynak amúgy is túlfeszült, saját intenzivitását veszélyeztetett belső életét végleg kivetette az egyensúlyból; azt tartják, hogy ettől a perctől kezdve nem tud sajátmaga ellen védekezni és ezért kezdődik lelkében ez „a beteges, minden emberi tulajdonságtól szabadulni akaró és csak a szentség felé törekvő igyekezet, mely lelkének sohasem nyújtott békességet, testét pedig idő előtt sírba vitte”.

Még a bécsi Maria Maresch biográfiája, mely legjobb katolikus életrajzunk, még ez is rámutat erre a szakadásra: „Erzsébet életének nagy problémájára” (ahogy ő nevezi), vagyis arra a lelki fejlődésre, mellyel a hercegnő franciskánus szerzetesnővé lesz. Ez a könyv úgy történelmileg, mint lélektanilag igen jó kritikai tanulmány, de ebben az egy tételében nem értek vele egyet; ez a tétel túlságosan okoskodó, túlságosan „érdekesnek” állítja be és lélektani boncolgatása is túlságos – szóval túlzottan az ész munkája. Erre azonban ma még visszatérünk.

Lajos halálában tehát Maresch Mária is teljes szakadást lát, Erzsébet elszakadását a fiatalságától és házasesetétől. Itt „kezdődik az új életszakasz, az özvegyé, a bűnbánóé, a karitásznővére, a földtől elszakadt szenté”. És oly finoman indokolja azzal, hogy ez a változás, egy teljesen új életbe való merész ugrás, a bánatos lélek legmélyebb önfenntartási ösztönéből fakad; az a lélek, mely csak Lajos iránt való szerelmében lelte igazi otthonát s most hontalanul áll két világ között, az a lélek, mely a nagy katasztrófa után további életét nem bírja elviselni, kénytelen eddigi életmódját úgy külsőleg, mint belsőleg teljesen megváltoztatni.

Ezzel már nem értek egyet. Mindenesetre igen szimpatikus és vonzó beállítás; de attól félek, hogy nem egyéb, mint pusztá beállítás.

Én Erzsébet életében tökéletesen egyenes vonalú fejlődést látok, csak azzal a különbséggel, hogy annak első része nyáriasan virágzó erdőön halad át, azután pedig téliesen kopár tájban folytatódik és az utóbbiban éppen ezért van jobban szem előtt. De az egész egyetlen egy vonal.

Nem akkor lépett be a Ferencrendbe, mikor 1229 vagy 30 nagypéntekjén a marburgi barátok templomában a csupasz oltárra tette kezeit és Burchhardt testvér levágta haját és a kordát derekára kötötte. Ez nem volt más, mint a bimbó teljes kifakadása.

Tekints csak bele a forrásmunkákba: zsenge gyermekkorától kezdve ott találjuk a szent összes körvonalait úgy, ahogy őt mint szentet ismerjük: ott a vezeklés, a szegénység, a karitás.

Amit játszó társai, valamint egykori barátnői, gyermekkorából legjobban tudnak, mind olyan jellegzetes apró vonások, melyek a játék közben gyakorolt önmegtagadásról szólnak, hol gyerekes hamiskodással elrejtve, máskor pedig bátran példaként kitarva. Alig kivirágzott ifjú házasesete legboldogabb korából azt halljuk, hogy a fiatal hercegné „testét böjtöléssel és ostorozással sanyargatta”; hogy „kivált böjt idején, valamint pénteki napokon, szobájában szolgálóival megverette magát; hogy „külsőleg ugyan férje-ura öröme, időnkint arannyal ékes és bíborruhát öltött”, de alatta durva szőringet viselt. Keresi a durva, nehéz munkát. Mint uralkodó hercegné, odaül szolgálói közé és velük együtt fonja a gyapjút és ez, a rangjától eltelt középkori embernél többet jelent, mint minálunk. Nem volt-e igazi kemény vezeklés az ő böjtölési rendje, mely ezt a fiatal teremtést sokszor arra kényszerítette, hogy saját asztalánál napokig éhezzen, holott még csak a fejlődés éveiben volt és bár minden második évben anya lett?

És nézd az ő szegénygondozását és betegápolását: abban sokkal több rejlik, mint a mi józan jótékonykodásunkban: abban egy egészen egyéni, teljesen kielégíthetetlen lelki szomjúság rejlik; valóságos hajsza a kellemetlenségek, a kemény, nehéz munka, mondjuk ki tisztán, az önmegtagadás után. Csak gondoldj arra, miképp keresi ki magának mindig a bélpoklosokat, a ragályos és legpiszkosabb betegeket, fönntartja magának a legveszélyesebb és legvisszataszítóbb szolgálatokat; valósággal lopja magának az ilyen alkalmakat és suttyomban végzi és ha rajtakapják, úgy nevet, mint egy gyermek, kinek egy jó csínyje sikerült.

Hát még a szegénysége! jóval ama nagypénteki fogadalom előtt, mikor az első ferencesek, Isten hegedősei, bevándorolnak Németországba, már akkor keresi szíve a szent szegénységet: mint a szabadon bocsátott madár, mely álomszerű biztonsággal repül

elhagyatott fészke felé. Fiatal menyasszony korában, megremegve a megfeszített Krisztus szegénysége előtt, a templomban lerakja fejéről a koronát, az egész udvar és komoly, buzgó anyósa nagy bosszúságára. Egy legenda tökéletes hűséggel elbeszéli, hogyan vet meg „minden világi haszontalan semmiséget, koronákat, ékszereket, festett fátyolokat, selyemruhákat és zsinórokat”, csak gyapjába és „rossz” vászonba öltözködik. Elmondja, hogy csak ura kedvéért visel szép ruhákat, de mihielyt az elutazott s őt nem köti az öltözködés kötelessége, előveszi szegényes öltözékeit; mintha „vakációt” tarthatna. Nemsokára esküvője után érkeznek Németországba az első barátok; a következő évben az egyiket közülük, Rodeger testvért, gyóntatójának választja. Ekkor hallja csak először Ferenc testvér hírért, ki messze olasz földön él és csodálatos módon megismerik és lélekben megtalálják egymást. Hiszen ismered a legendát, amint Hugolin kardinális Szent Ferencet rábeszéli, küldje el régi koldus-köpenyét a buzgó thüringiai hercegnőnek és hogy ő ezt mindig vállaira vette, valahányszor különös könyörgéssel fordult Istenhez, ő gyermek és a szegénység annyira szíve vágya, hogy „játssza” a szegényt, tényleg játssza, mint a gyermekek a felnőttest játsszák. Legalább így értelmezem azt a történetet, mely szerint szolgálói körében leül, kopott, rossz ruhákat vesz magára, fejére egy képtelen kendőt köt és így szól: „Így fogok jární, mikor Isten akaratából nagy szegénységet kell szenvednem”. Később a legenda ebben a vonásban sorsának jóslását vélte látni. Én ebben a gyermekies kedélyt látom, mely komoly játék közben azt mondja: „Mikor szegény leszek” éppúgy, mint ahogy mások azt mondják; „Majd ha nagy leszek”. És oly megható, ahogy ez a fejedelmi gyermek elképzeli a szegénységet. (Azt a szegénységet, melyet később oly alaposan megismert!) Ismered azt a történetet, mikor Lajosnak egyszer elmondja, hogy milyen szép volna, ha ők ketten „egészen szegények lennének” és az egyiknek szántani, másiknak meg fejnie kellene és egyéb semmijük sem volna, mint „csak” egy hold szántó és kétszáz juh. Erre férje hangosan felnevetve megjegyezte, hogy az ugyan szép szegénység volna kétszáz juhval! Így játssza a „szegényasszonyt”, amikor gyermekágyból felkelve, először megy a templomba, avatásra: titokban (tehát nem azért, hogy nyilvánosan mások épülésére szolgáljon), mezítláb, parasztruhában vándorol le a várból és magával viszi a szegényemberek adományait. Így tesz nagypénteken is. Elvegyül a nép közé, szegény asszonyok szokásai szerint, kis mécseseket és filléreket adományoz, úgyhogy sokan megbotránkoznak, hogy egy hercegné oly méltatlanul csekély adományokat visz.

És végül: az ő nagy, gazdag irgalmaskodása elejétől fogva kitölti egész életét. Kisgyermek korában mindent elvisz a házban, ami csak „elemelhető” és hordja a szegényeknek. A Wartburgban állandóan koldusokkal, betegekkel, gyermekágyas asszonyokkal vagy vándorokkal foglalkozik. Házaselete legelején történt, egy bélpoklost fektetett Lajos ágyába, anyósa nagyon megérthető rémületére. Épp annyira ismeretes a herceg kedélyes, de mégis nagyon komolyan vehető válasza, midőn egyszer Cremonából hazaérkezve, a megbotránkozott tisztartók Erzsébet féktelen pazarlásairól tesznek jelentést és beszámolnak arról, hogy mindent szétpazarol a koldusnépnek: „Hagyjátok Isten nevében, hadd segítsen a szegény embereken és adakozzék; csak a Wartburg és Neuenburg maradjon meg nekünk”. És Erzsébet élt is ezzel a nagylelkű engedéllyel. Az ő jótékonykodása legkevésbé sem volt valami bölcs, praktikus szervezkedés. A mi Erzsébet-egyleteink nem túrnának meg olyan tagot, ki ebben a tekintetben hozzá hasonló volna. Nála ez féktelen, majdnem veszedelmes szenvedély volt; Marburgi Konrádnak vasszigorral, szinte keserűen végtelen harcban kellett ezt az egyéni természetet – igaz, hogy Erzsébet saját beleegyezésével – használható mederbe terelni. Mint ahogy a fönséges, de szilaj vízesést kényszerítik, hogy gépet hajtson. Mialatt a pestis, éhínség, háború, árvizek és rossztermés Németországot nyomorba döntik, ő Eisenachban megépíti a kórházat; míg férje a császári udvarnál tartózkodik és nem tud a szegényekről gondoskodni, ő naponta száz szegényt élelmez és maga is köztük van; elajándékozta összes ékszereit, valószínűleg még azokat a mesébe illő

kincseket is, melyekkel valamikor a négyéves kis menyasszonyt büszke édesanyja nyugatnak indította és amelyekkel még Hermann herceg tündöklő, gazdag német udvarát is elkápráztatta. Mindezt gondolkodás nélkül, tele marokkal szórja szét a szegényeknek. A Wartburg egyik legkedvesebb legendája elbeszéli, hogy isteni csoda folytán Erzsébet egyszer a „francia királynénál is fényesebb öltözetben és ékességben jelent meg” vendégei előtt, holott szekrényei már a szó szoros értelmében teljesen üresek voltak és nem tudta, hogyan lépjen a terembe anélkül, hogy urát az idegen udvarok követői előtt meg ne szégyenítse. Nem Lajos életében, hanem éppen halála után tehet kevesebbet, mint azelőtt. Özvegyi jövedelmét ugyan egészen szegényeire fordítja, ő maga pedig az altenburgi kolostor részére gyapjút fon és azzal keres pénzt megélhetésére. Konrád mester ezt a forrást meg kívánja tartani a jó cél érdekében és azért megtiltja neki, hogy utolsó jogos birtokát is elidegenítse. Konrád minden oldalról megnyirbálja Erzsébetnek személyes, válogatás nélküli és szenvedélyes jótékonykodását. Emlékszel rá, hogy koldusainak már csak filléreket szabad adnia, Erzsébet azonban, hogy úgy mondjam, gyermekes ravaszsággal és dacos engedelmséggel a filléreket ezüstből vereti. Azután már csak kenyereket szabad neki szétosztania, később csak egy-egy karajt. Eszerint szegénygondozásának „fénykora”, ha az adományok értékét vesszük, éppen Lajos halála előtt volt. Láthatod tehát, hogy mindez nem külsőleg rákényszerített aszkézis és nem is egyéniségének erőszakos elferdítése, melyet talán élete külső összeomlása idézett elő. Ez hozzá tartozik lényéhez, ezt sokkal egyszerűbben és mélységesebben kell értelmeznünk.

AZ ELSŐ:

Szívesen belenyugodnám abba a magyarázatba, hogy ez a penitencia, ez a nyomor szolgálatában való határtalan önfölemésztés a halálra sebzett léleknek feledni akarásából származott; egy halálra sebzett lélek kísérletei arra, hogy elkábítsa magát. Hiszen sokszor így van az! Mennyi értékes szellemi, művészi, vagy szociális munka, melynek gyümölcseit gondtalanul és nyugodt lelkiismerettel élvezzük, származhat olyan megkínzott emberek véres szenvedéséből, kik nyugtalan, túlfeszített munkában keresik és találják azt a narkotikumot, mely *gyenge jellemű* embereknél az italban, vagy valami méreg fizikai bódításában rejlik.

A MÁSODIK:

Engedd meg, hogy a választ még egy kissé kitoljam. Az ő aszkézisét még másképp is lehet értelmezni. Maresch Mária ezekről a dolgokról is írt és az ő magyarázata így szól: az Erzsébet életén keresztül az önmaga megalázásának és lealacsonyításának telhetetlen vágya vonul végig: erre bizonyára kellett, hogy valami oka legyen. Ily küzdelemre csak fenyegető veszély kényszeríthet. Valószínű tehát, hogy őbenne is a veszély leskelődött, a rossz szellem, melynek erejét csak a győztes harc, a nyert csata keménységéből és kérlelhetetlenségéből sejtjük. A történetíró tovább így következtet: Erzsébet Árpádházi Endre magyar király és merániai Gertrud leánya volt. Valamint ennek a büszke és erőszakos családnak összes tagjai, úgy ő is a hatalomvágy átka alatt állott; már gyerekkorában megérti ennek az erőszaknak tragédiáját és keserűségét, mikor anyja egy lázadásnak áldozatul esett. Ezért határozza el a kegyelem befolyása alatt, hogy vaspedagógiával kiirtja vérének ezt a szomorú örökségét. Özvegyisége alatt egyszer azt mondta Konrádnak, hogy „ami mögötte van, azt az ellenkezővel kell elsimitani és meggyógyítani*”. Ehhez fűzi Maresch Mária az ő tételét. Még szóról-szóra emlékszem dolgozatának befejező mondatára; valamikor annyira mélyen meghatott ez engem, mintha szentünk lelkének utolsó megnyilvánulása volna: „Ellentéteket akart egymással kiegyensúlyozni és meggyógyítani, a hatalomra és birtokra való öröklött vágyaknak lobogását alázatossággal és szegénységgel oltani és mert fájának gögje és büszkesége oly nagyra nőtt, épp azért lett oly határtalan és mély az ő alázatossága és önmegtagadása, hogy marburgi Konrádtól az arculütéseket is tűrte ... ebben rejlik Erzsébet életének alkotó gondolata”.

Ez az elgondolás nagy, mély és rokonszenves, de ma már nem tehetem ezt magamévá. Meglehet, hogy őbenne, a tiszta áldozatban, a büszke és mélyen a világ varázsába fulladott egész faj megtisztult, amidőn ezen fiatal tiszta sarjában még egyszer szent gyümölcsöt teremhetett Istennek: nem hiszem azonban, hogy Erzsébet ennek az átöröklésnek legkevésbé is tudatában lett volna; nem hiszem azt, hogy fájának örökségét önönmagában fékezni *akarta*, hogy hősie ereje a kiegyensúlyozási és önnevelési szándékból született volna. Ehhez az ő egész lénye túlságosan naiv, túlságosan reflexió-mentes; sőt még azt se bírom elhinni, hogy fájának az a bizonyos „rossz szelleme” egyáltalában meg lett volna benne. Konrádhoz intézett szavait másképp is lehet értelmezni (ő, türelmes szövegek, melyekből mindent ki lehet magyarázni!), hiszen nem ismerek életéből egyetlen olyan helyzetet, szót vagy taglejtést sem ismerek, melyből az említett belső küzdelemre lehetne következtetni. Azt se hihetem, hogy Erzsébet szentségének képén csak egy hódoló utókor „aranyozása” volna a fontos: nagyon sok szentnél látjuk fejlődésük jeleit és ezek úgy ragyognak, mint győzelemjelek. De az ő egyéniségében, úgy, ahogy őt ismerjük, nincs-e valami különös jellegű, kimondhatatlan virágzó gyöngédség? Amellett, hogy szívének ereje annyira fékezhetetlen a szeretetben, merészségben és türelemben: nincs-e benne valami világos átlátszóság, valami megható, harmatosan üde magátólérthetőség, mely oly gyermek tisztaságához hasonló, ki még mit sem tud bűnről, küzdelemről és győzelemről? önála ugyan nehezen lehet ilyen fajta nagy belső veszélyekben hinni.

„Hőstettei” közül egyik se tűnik úgy fel, mintha természete fölött való nagy küzdelem árán történt volna. Mondtam már, vezekléseit úgy lopja, mint ahogy a szarka a ragyogó tárgyakat, mint ahogy a gyermek suttyomban almát majszol, annyira impulzív módon naivul, sőt ösztönszerűleg. Ez a vonás mindegyre előbukkan nála. Ha mindennek előtt természete legyőzéséhez erős „traininget” keresett volna, „gyűlöletet saját hajlamai ellen”, mint ahogy Maresch Mária mondja, akkor impulzivitása nem győzött volna annyiszor az engedelmesség fölött. Konrádnak nem volt könnyű feladata, mikor ezt az izzó tüzet korlátozni iparkodott! Minden jószándék ellenére is állandóan újra, meg újra kitör belőle. Konrád megtiltja a ragályos betegek ápolását, de Erzsébet titokban csak behozza őket házába és kéri szolgálóit, el ne árulják a szigorú mesternek és amikor az mégis rájön, kemény veréssel büntetteti magát; de alig ment el a mester valami prédikációs körútra, ő már megint talál egy nyomorult teremést, elrejtí kunyhójában, megosztja vele kenyerét, fekvőhelyét és egész nagy szeretetét kiönti rá. Ezekután lehet-e még azt állítani, hogy életútjai hajlamaival ellenkező irányban vezettek volna? Bármennyire örültnek látszik is e föltevés, úgy tűnik fel, hogy sok mindenben tényleg egészen másképp érzett, mint a „normális ember” és sokkal több türelemre, erőre és önmegtagadásra lett volna szüksége ahhoz, hogy „józan” hétköznapi életet éljen, mint ahhoz az élethez, mely még abban a korban is fantasztikusnak és oktalannak látszott. De nem ám azért, mintha beteges, vagy természetellenes ízlése lett volna! Élő erő hajtotta őt, izzó, törhetetlen természetének legnagyobb ereje. Az ő tettei a legbensőbb lelki unszolás kitérései voltak, nem pedig idegen befolyás alatt benevelt szokások.

Konverzióknak, megtérésnek, vagy bármi értelemben vett belső átváltozásnak nyomát se találhatom Szent Erzsébet életében. És ha már éppen lélektani problémát keresünk benne, azt ne egy lelki kettészakadásban lássuk, hanem éppen ellenkezőleg, ennek a jellemnek csodálatos egyszerűségében és egyenesvonalúságában. Ő tényleg azoknak a szenteknek a típusához tartozik, akiket ma valahogy kevésbé értékelnek; akik úgyszólván igazán az „égből estek alá”, akik természetüknél fogva szentek. Természetszerűleg nagyobb a mi korunk rokonszenve egy Szent Ágoston, egy Magdolna, vagy Charles de Faucauld iránt. Olyanoknak pedig, kik nem voltak éppen kimondott „bűnösök”, de azért mégis a „világ gyermekei” voltak, Szent Ferencnek, Ignácnak, a nagy Szent Teréznek vagy Madeléne Sémernek egyenesen hálásak vagyunk azért, hogy életükben sötétebb fejezet is volt; mert ez kapocs a mi számunkra, mely az ő magasságukat a mi gyarlóságunkkal összeköti. Látod, az észnek és

szívnek ehhez a nagy és szeretetreméltó konvertita családjához valóban nem tartozik a mi Erzsébetünk és önkényeskedés volna, ha őt is ezek közé akarnánk sorolni. Majdnem azt lehetne mondani, hogy mikor világra született, „szép barna arca” körül már ott ragyogott a szentek fénykoszorúja, vagy keresztényibb nyelven mondva, ezt a keresztelésnél kapta, mint különben mi is mindannyian, csakhogy ő soha el nem veszítette.

AZ ELSŐ:

Miért akarod most a szenttől azt az egy vonást is elvenni, mely nimbuszával engem kibékített volna? Nehezen megküzdött életszentség előtt mindenki meghajol, ez emberi, nagy és megható, még ha a küzdelem formájával nem is tud megbarátkozni az ember. Eszerint tehát azért lett volna szentté, mert anormális természetét követte? Hát szentség ez? Hiszen akkor mindaz, amit tetteiben nehéznek és nagyszerűnek találtunk, nem volt sem hősies, sem nehéz, még „érdemszerző” sem, és mindennek beteljesedése csupán azoknak volna olcsó győzelme, kik nem ismernek nehézséget? Ebben legfeljebb a sors, hogy ne mondjam Isten igazságtalanságát látom, de semmiesetre sem lélekemelő és lelket megrázó jelenetet.

A MÁSODIK:

Vártam ezt a választ, mindig megismétlődik. Igaz, hogy a kifejezés: „született szent”, bennünket többnyire fejbeüt: de miért nem volna szabad Istennek egy embert úgy megajándékozni, ahogy akar? Miért ne mutathatná meg olykor, hogy milyenek képzelte Ő az embert? Miért ne mutathatná meg, mily gazdagnak, szépnek és szeretetreméltónak teremtette azt a sokat gyalázott emberi „természetet”, hogy mennyire „naturaliter christianus” lehet az ember és mégis ember marad. Éppúgy, ahogy a Mindenható másoknál megmutatja mennyire nagy a kegyelem újjáalakító ereje, hogy az emberi természet mennyire hajlítható és gyógyítható, hogy annak nemessége mennyire kiirthatatlan és hogy a Teremtő hűségét elveszteni nem lehet. Miért fogadjuk el ezt a másodikat és miért nem az elsőt is? Miért ébreszt bennünk az első rosszallást, holott éppen büszkeségünket kellene felébresztenie, hiszen mi is ugyanahhoz a nemes vérhez tartozunk, melyből ily gyümölcs származik. – Sokszor csodálkoznom kell azon, hogy etikai és szellemi fogalomkörünkbe is mennyire mélyen belefészkelte magát a gazdasági, jobban mondva kapitalista gondolkozás és értékelés. Ez erre iskolai példa! Egy-egy ember kegyelmi birtokában és veleszületett gazdagságában mi „privát tulajdont” látunk a szónak abban a rossz, kapitalista jelentésében, mely „privare”-től származik; vagyis, hogy ami nekik megvan, ugyanazt mitőlünk, kiknek kevesebbünk van, megtagadták, sőt elrabolták; egyesek jogtalanul részesednek olyan dolgokban, amelyekhez mindenkinek egyenlő joga volna ... és ez a részesedés önkényesen s mindenki más kizárásával csak azoknak a kiválasztottaknak jut. Nem így gondolkozunk? Ehelyett inkább be kellene látnunk, hogy Isten birodalmában nincs „magántulajdon”, hanem a szentek egyessége van, amint azt Szent Pál sokszor leírja, így mindaz, ami az egyiké, az éppúgy a másiké és pedig oly közvetlenül, hogy nem az illető az, aki tovább ajándékoz, hanem ő maga csak edény, melybe Isten az ő kegyelmét önti; csak kikötő, melybe Isten megrakott hajói befutnak; ő azért van, mert Isten minket általa (nem!), vele megajándékozni akar; ő egyáltalában ajándék, melyet Isten nekünk és mindenkinek ad, aki képes arra, hogy elfogadja, aki meg hagyja magát ajándékozgatni, ki tud neki örülni és meg tudja köszönni. Az ilyen szent egy hozzánk írt levél és mi ahelyett, hogy olvasnánk, azon bosszankodunk, hogy az üzenet az ő életébe van beleírva és nem a miénkbe, pedig az az üzenet nekünk szól. Kapitalista szellemből származik még a kérdés a szentek „érdemeiről”, jobban mondva áráról. Azt gondoljuk, hogy csak az jogos szerzemény, mit az ember saját maga megvesz, de ajándékokat elfogadni, ajándékokat kicserélni gyanúsnak látszik. Nem látod, hogy Magdolna szentségének és Erzsébet szentségének ára lényegében egy és ugyanaz, tudniillik Krisztus vére? És hogy minden ilyen kiválasztás még az emberi árat is magával hordja s az el nem

engedtetik neki: a nemes lélek nagyobbfokú érzékenységét, méltóságának, keresztviselő erejének, nagylelkűségének és tisztaságának sokkal nagyobb megpróbáltatását?

Látod-e továbbá, hogy a szentnek (a mi Szent Erzsébetünknek is) zarándoklása ideje alatt, köznapian szólva „nincs haszna” szentségéből; hiszen saját szentségének nincs tudatában; mert ez nem lélektanilag érezhető tény, mint ahogy általában a kegyelem sem az. A szentség a szent számára inkább valami fájó és titokzatos sors, a világnak pedig botrány, mert Krisztus titkának egy része. Nem úgy van ám az, hogy a szent maga bámulja és élvezi a saját glorióláját; a sugarakról, melyektől körülölelve mint világítótorony áll a bűnös világ felett, a szent maga csak annyit tud, hogy szenvedni azoknak a sugaraknak égetését és kérlelhetetlen tisztítótüzük perzselő erejét. Azt se állítottam, hogy az a „természetes” szentség azt jelenti, hogy egyiknek-másiknak nem lettek volna „nehézségei”! (és ha voltak, irigylésreméltó volna-e ez?) Rózsás volt talán Erzsébet élete? Legalábbis fantázia nélkül el kell fogadni és a közfelfogáshoz is hozzátapad az a hit, hogy a szenvedés azonos a büntetéssel, hogy küzdelem, még hősiesség küzdelem is, csak a kimondott rossz ellen van. Bizonyos, hogy Erzsébet, mint mindannyian, naponta küzdött mindennapi hibák ellen, de szerintem ez életének legkevésbé érdekes momentuma. Az ő küzdelme más téren lényeges; vagy hogy még világosabban fejezzem ki magamat: nem gondolod, hogy az Istennel való küzdelem, a küzdő Izrael harca nem lehet-e esetleg nehezebb, megrázóbb, mint az ördög ellen való harc?

Nem, egy szentnek szentsége épp annyira nem igazságtalanság velünk szemben, mint ahogy az a tény, hogy valaki orvos, nem igazságtalan a beteggel szemben, kit hiszen meg akar gyógyítani.

Természetesen egy értelemben Neked is igazad van. Semmi sem annyira bosszantó, mint bizonyos embereknek a viselkedése, kik saját temperamentum-hiányukat és érzéketlenségüket keresztény tökéletességnek tartják, és kegyes: „hogyan lehet?”-tel néznek le a becsületes küzdőre. Emberek, kik azt gondolják magukról, hogy szelídek és alázatosak, mert egy sértést, melyet önérzetük hiányában nem is éreznek át, egy mosollyal le tudnak „kvittelni”; kik azért engedelmesek, mert nincs kezdeményező tehetségük és mert nem akarják a felelősség súlyát viselni; kik azt hiszik, hogy ők mindenkinél másnál tisztábbak és mert sohasem ismerték azt a forró, nagy lelki hullámot, mely az embert hideg, kicsinyes énjéből kirántja és egy másiknak karjaiba veti. A tökéletességről alkotott egészen lapos és külsőségessé vált elmélet az ilyen típusokat (melyet a mi epigon-korunkban – sajnos – nagyon gyakoriak) összetéveszti az igazi szentség nagy ideáljával; s ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az igazi szentség még egészséges és bátor emberek előtt is értékét veszítse.

AZ ELSŐ:

Visszatérek kérdéseimre, zavartabban mint előbb: belső ösztökélő erők gyümölcseinek nevezted mindazt, amit Erzsébet életében rendkívülinek, érthetetlennek és mégis bámulatra méltónak ismerünk; igen, előttem is bámulatra méltónak; és úgy látszik, hogy épp ezt a belső ösztökélő erőt, mely nem engedelmes beleszokás, hanem forrásként tör ki legmélyebb egyéniségéből, épp azt nevezted az ő szentségének. Mégis egyúttal azt mondod, hogy az ő gyönyörű emberiségének virágzása volt az, mely őt ilyenné, épp ilyenné és nem mássá fejlesztette. Mit értesz tehát a „szentség” szó alatt, mert szinte úgy érzem, hogy ebben a szóban van a titok kulcsa. Mi az a „szentség”, mely egyszerre emberi és nem-emberi; amelyet te nem a cselekedetekben látsz, hanem amelynek csak gyümölcsei a cselekedetek; mely nem az emberiség számára termelt szociális teljesítmény, de egy megfélékezett és veszedelmes természet könyörtelen önlegyőzésének etikai teljesítménye sem?

A MÁSODIK:

Most érkezünk csak igazán a kérdés gyökeréhez. Azonban én csak egy véleménnyel felelhetek neked, mely nem akar és nem tud más lenni, mint éppen csak vélemény, sok más

vélemény közt. Előre bocsátom, hogy olvashatsz sok definíciót: de talán a szenteknek szentsége különbözőképpen tükröződik vissza minden egyes hívő öntudatában, mint ahogy Krisztus szentsége is másképp tükröződött vissza mindegyikükben.

Igazad van azonban, a szentekben az ő szentségük adja meg a rejtély magyarázatát mindarra nézve, amit mi öbennük nem tudunk vagy nem akarunk megérteni. Szentségük a kulcsa az ő összes titkaiknak. Próbáljuk meg hát, vajjon behatolhatunk-e ennek a titoknak a mélyébe egy emberi, de szent kép vezetése mellett. Ha megértjük Erzsébetnél, akkor megértjük a többiekénél is.

A szent Isten barátja. Maga ez a szó egyházi hagyományból származik, ősi és hitelesített értékű szó. A szent olyan ember, ki barátságban áll Istennel és Isten is övele, és pedig egy egészen különös személyes, bizalmas, bensőleg eleven kapcsolat révén, mely egészen más, mint a különben hívő, jóindulatú Istenfélő ember kapcsolata. Isten barátja! Ez a szó a jelentéseknek egy egész fokozatát magában foglalja, a legmindennapiasabb konvencióktól kezdve, föl a legmagasabb értékű pátoszig. Vegyük itt a legteljesebb, a legsúlyosabb értelemben, a szónak egészen ritka, drága értelmében: hogy az egyik, nem mind a kettő elég merész volt ahhoz, hogy egymást befogadják életük legbensőségesebb körébe, ahhoz, hogy együtt álljanak Isten előtt, hogy egymás fölött jogot gyakoroljanak, már amennyire egy kereszténynek ezt egy másikról mondania szabad. Ebben az értelemben a barátság egyszerűen szeretet, egyetlen egyszerű értelmében annak a szónak, melyet annyira igaztalanul megszükitettünk és bizonyos formák határai közé szorítottunk. Így tehát a szent olyan ember, akit személyes szeretet viszonya köt Istenhez.

A szentnek Isten nem „szükségteória”, nem absztrakció és nem is közömbös magátólérthetőség; és nem is csak valami nyugodt és megnyugtató „igazság”, hanem valami valóságos, sőt maga a való. Neki az Isten nem „legfelsőbb hatalom”, „a legfőbb Jó”, a „törvény” vagy az „abszolút”; egyáltalában nem „valami”, hanem Valaki, nem „az”, hanem Ő: sőt! sohasem „Ő”, hanem Te. Mi közönséges emberek, mi is hiszünk egy személyes Istenben, és ez különbözteti meg a mi vallási világnézetünket minden más beállítástól. Mi akarjuk szeretni és akarunk neki szolgálni és Isten az ő jóságában ezt elfogadja, mert nekünk egyebünk nincs. De más a szentnek Isten iránt való szeretete. A mi Istenszeretetünk csak olyan, mint felebaráti szeretetünk; tudjuk, hogy azt az Isten a keresztségben magként ültette szívünkbe, de igazán úgy is van elrejtve, mint a mag a föld mélyében: megvan ugyan minden lehetősége, hogy virágozzék és gyümölcsöt hozzon, azonban még mennyire szegény, élettelen és száraz: már mint amilyen egy magocska lenni szokott. Ezzel szemben a szentnek Isten iránt való szeretetét, mint a virágjában égő telides-teli rózsabokrot látjuk ... és erre meginog a bátorságunk. Aztán beszél a józan ész és vigasztalni kezd: az Isten iránt való szeretet nem az érzés dolga és csak az akaraté, a jó szándék elegendő, az édes érzéseket nyugodtan ráhagyhatjuk a rajongókra ... Hidd el, én örülök legjobban annak, ami ezekben a sokat hallott szavakban igaz, hiszen a legtöbben igen rossz helyzetben volnánk, ha Isten többet kívánna tőlünk, mint azt, hogy nagynehezen és botorkálva, már ahogy bírjuk, igyekezzünk az ő akaratát teljesíteni. Azt hiszem azonban, hogy mégis túlságosan könnyen vesszük a dolgot, ha azt az igazságot, mely szerint a jó szándék elegendő, annyira túlzásba vesszük, hogy a végén azt valljuk, hogy az az egyetlen helyes és minden, ami afölött van, lényegtelen külsőség és cifraság. Értsd meg jól, hogy gondolom: az efféle dolgok megtárgyalásánál mintha az érzélemlátogatást nagyon sokszor igaztalanul lebecsülnék. Talán összetévesztik az érzelmet a hangulattal. Az érzelmenek csak egy értelmét engedik meg, mint egyáltalában tehetségest, amely pedig se nem a legértékesebb, se nem a legfontosabb: az érzellem nekik valami szappanbuborék, „kedélyluxus”, a szerelem „öröme” vagy „élvezete”, egyszóval az, ami a komoly embernek, kinél a szeretet akarat dolga, nem kell és amit nem is akar ... Természetesen ilyen is van, de emez alsóbbrendű mellett van még egy harmadik tényező is az akarat mellett: az érzellem mint eleven erő, mint valami reális, melynek még az

akaratot is át kell járnia, hogy az izzék, hogy szeretet legyen belőle és ne maradjon a szeretet iránt való pusztá akarás. Hiszen vannak hatalmas, fönséges, mélységes és alkotó tűző érzelmek is. Vagy talán az úgynevezett földi szerelem, amennyiben valódi, nem szintén érzelm-e és mégis nem végtelenül különbözik-e attól a gyenge, rózsaszínű érzélgősségtől, melyre leértéktelenítve ugyanazt a kifejezést akarják lekötöni? Hát a szerelem talán „kedvtelés”? Minden nagy boldogsága mellett nem egyike-e a legnehezebb és legfájóbb dolgoknak, melyet ember hordhat? Nem az egész erőnek megterhelése, folytonos feszültség, félelem, reszketés, tele kérdésekkel és követelésekkel, nem valami mélységesen komoly és szomorú, csupa gond és tisztelet? Hát ez talán tisztán csak a szívig érő hideg akarat, csak a józan ész előírása? Nem, ez több annál; valami egyéni, eleven és még a legélesebb pszichológiai boncoló késnek sem sikerült maradék nélkül kimagaráznia, elemeire bontani és nevet adni neki. De megvan, és ismerjük, és akárhogy hánytorgatjuk, hogy: „akarat” meg „fölséges érzelm”, a kérdést meg nem oldjuk ... Isten irgalmassága előtt bizonyára elegendő az is, hogy habár nincs meg bennem az iránta való nagy szeretet, hanem csak az ő szeretete után való vágy (mely kettő között akkora lehet a különbség, mint talán a hajnali pír és a nap között), mondom elegendő, hogy én Őt jó akarattal becsületesen szolgáljam; de hát ez nem ugyanaz; ez türelmes és nehéz út, de nem maga a cél. Jó és szükséges az akarat, sőt sokszor az egyetlen, ami szükséges, de hát az alapkö még nem toronykereszt; és nem látom be, miért kellene a nélkülözhetlent, ami éppen ezért értékes, mert nélkülözhetetlen, kicserélnem a lényegében értékessel, mintha nem volna valami magasabb az én megnyugtatásomra, mintha nem volnának csúcsok messze fölöttem ...

Igaz, a szentek nagy szeretete nélkül is tudom Istent becsületesen szolgálni. Tudom őt szolgálni, akár a hű szolgál, jobbágy vagy katona, ki minden erejét és ha kell életét is föláldozza, de akinek álmában sem jutna eszébe, hogy királya elé lépjen és visszariadna még a gondolatától is annak, hogy királyát bizalmasan megszólítsa, vagy pláne hogy kedves együttesben legyen vele ... Készségesen vállalkozik arra, hogy egész életét az előszobában töltsen, ott dolgozzék és megelégszik azzal a tudattal, hogy gazdája tud róla és hogy munkáját szabad végeznie. Azt hiszem, sok olyan keresztény van, kinek Isten tényleg valóság, sőt az egy valóság, személyes valóság, de mindig csak „ő”, az urak Ura, sohasem „Te”, sohasem barát, sohasem a legkedvesebb. Ez is szép és nagyszerű, gondoljunk csak az ószövetség hatalmas buzgóságára, melynek szinte teljesen ilyen volt a magatartása Istennel szemben. Sőt! ez is szeretet, de szolgálja szeretete, a lakáj szeretete; erőteljes és halálig hű, de nem baráti szeretet, nem a Szeretet szeretete.

A szent ellenben Isten barátja, a szerető barát egész nagyszerű értelmében. Talán csak akkor tudjuk meg, hogy Isten iránt való szeretetünkből mi minden hiányzik, amikor egy nagy emberi szeretetet ismerünk. Akkor látjuk csak meg igazán és fájó szívvel, mily ijesztő távolság van az eleven, izzó lángolás, tetterő és áldozatra-kívánczóság között egyfelől – és a hűvös kicsinyeskedés és igénytelen kényelmeskedés között – másfelől.

Ebből a látószögből nézve, mennyi minden érthetővé válik, ami a pusztá kritikus értelem számára a szentek jellemében szükségképp csakis természetellenesnek vagy valótlannak tűnik fel. Szent Alajosról például azt olvassuk, hogy rá kellett parancsolni, hogy gondolatait elvonja Istenről, mert törekeny testének kára nélkül nem bírta sokáig a feszültséget. És mi fejet rázva, legalábbis kételkedünk a tudósítás igazságában, mert nem akarunk a személy fölött ítéletet mondani. Ellenben semmiféle idegenkedést nem érzünk a szöveggel szemben, sőt egész eleven bensőnkkel hálásan kapunk azon szavak után, melyek mintha tulajdon szívdobogásunk hangjai volnának, amikor ezt a verset olvassuk:

„Vaj’ lelkeimmel én mit tegyek, hogy
ne érintse a tiedet? Hogyan emeljem
terajtd át más dolgoknak fölébe?”

Ó, hogy szeretném vaksötétben
 elrejteni egy veszendő sejtésben,
 egy messzi mélybe, amely nem lebeg tovább,
 ha a te mélyeid lebegnek ...”

(Ford. Dr. H. J.)

Miért értjük meg ezt csak itt és miért nem a szenteknél is? Vagy: a szenteknek alázatossága, üdvösségük iránt való gondjaik, melyek a mi szemünkben már annyira fölöslegesekek, emésztő bánatuk olyan bűnök fölött, melyeket mi már alig tekintünk bűnöknek, egy életen át hullatott könnyeik valami hiba miatt, mely előttünk egészen természetes és fölindulásra sem érdemes; az a mélységes öntudat saját érdemtelenységükről, még akkor is, amikor kortársaik már térdelve tisztelik ... Előttünk szinte már maga ez az alázatosság is tévedésnek tetszik; úgy látjuk, hogy ez belső lehetetlenség, valami erőszakos, igazságtalan, sőt ha nem szentről volna szó, bizonyára a hiúságnak legvisszatetszőbb hazug és elferdített formáját sejtenők benne. De hát ki ne ismerné azt a néma és szenvedélyes lélekvallomást, amikor „a szívnek térdein” szégyenkezik és remeg a lélek, hogy méltatlan a neki juttatott szeretetre, méltatlan a baráti szív választására és határtalanul méltatlan arra, hogy ő válasszon magának barátot, lelket? Egy meg nem érdemelt szeretet fénye saját egyéniségünk összes hibáit és gyengéit nem tünteti-e fel összehasonlíthatatlanul élesebben, mint ahogyan ezt ellenségeink minden rosszállása és gúnyja tenné? Wilde Oszkár mondta ezt a szép és mély mondást: „Senki sem érdemes arra, hogy szeretetet kapjon. A szeretet szentség, melyet csak térdenállva és egy „Dominus non sum dignus”-t susogva szabad elfogadni”.

Már most: ha valaki felfogja, igazán elevenen felfogja azt, amit mindannyian csak „tudunk”, de majdnem sohasem élünk át úgy, ahogy emberi valóságokat átélni szoktunk: ha valaki rettegő szíve egész mélyéből fel tudja fogni azt a hallatlan valamit, hogy Isten az, aki az ő számára az a másik akar lenni ... Hogy Isten őt örök időktől fogva a saját tulajdonának választotta ki: nemcsak azért, hogy ő legyen Istené, de – és ezt sokkal nehezebb felfogni és végtelenül nehezebben hinni –: hogy Isten akar az övé lenni. – Azt gondold, az ilyen valaki majd bűnlajstrom után kutat, hogy megelégedéssel megállapítsa, mi mindent *nem* csinált?! Tehet-e mást, mint saját határtalan és megmásíthatatlan érdemtelenységét állandóan, remegve szemlélni? Olyan imádattal, amire nincs is szó, csak imádója lehet ennek a felfoghatatlan kiválasztásnak, amelyet megérteni nem fog soha, soha és amelynek valóságából mégis él, óráról-órára. Ezért oly mérhetetlenül mély a szentek alázatossága, ezért oly szenvedélyes, oly éberséges és ezért nem ismer feledést; ezért oly kérlelhetetlen és meg nem nyugtatható s mégis oly bátor és békességes is egyben; nem ismeri a kínzó szégyent, sem az „alsóbbrendűség” érzését, sem a menekülést, sem bujkálást. Hiszen a szentek jól tudják, hogy az Úr épp az ő semmiségüket, azt a szegény, rossz kis semmiséget ölelte szívére; tudják, hogy az ő semmiségükön pihen az Ő csókja és Ő barátja ennek a semmiségnek: „Quoniam voluisti me”. („Mert akartál engem.”) Mi a hideg bölcselkedő alázatosság, mely saját kicsinységét a világmindenség nagyságával szemben érzi át, tehát csak a mennyiség kicsinysége, a mennyiség nagysága előtt: mi ez a szerető lélek izzó alázatosságához képest? Eljutottam ahhoz a jelenséghez, mely valamennyi szent ember jellemében és életében talán a legfontosabb s amely Erzsébetnél ritka fényvel és erővel ragyog szemünkbe: ez az ő áldozatos élete, vezeklése, lemondása és szegénysége. Engedd meg, hogy szélesebb gondolatkört fogjak át; sok minden van, amit itt el kell mondani: itt van a megbotránkozás alkalmá nemcsak azok számára, akik előtt az áldozat csak bosszantó balgaság, hanem sok lelki veszély gyökere van itt éppen azokra nézve, akik komolyan veszik a szentek utánzását, de kik náluk csupán a külsőt látják és azt félremagyarázzák. A mi mindennapi aszkétikus felfogásaink sok és végzetes félreértésének itt a csomópontja és ebből az őszintén vallásos

emberek számára kimondhatatlan sok lelkifurdalás és kínzó gyötrelmek fakad; kimondhatatlan sok ferdítésnek és elferdülésnek itt az eredete. Mit jelent az áldozat a szentek életében?

Mert hiszen látjuk, hogy a szentek áldozatokat hoznak: minden földi jót, vagyont, házasságot, becsületet, hazát, családot, tudást, munkát, mindent föláldoznak. És hogyan! Maradék nélkül pazarolva, odadobva tele kézzel... És mi erre ijedten és megrémülve vagy elfordítjuk fejünket, mint valami természetellenes, beteges, öncsonkítás elől, vagy a föláldozott dolgok értékére, vagy inkább értéktelenségére következtetünk belőle, mondván: mennyire rossz, alacsony és értéktelen lehet az, amit a szentek, az ő magas, Istentől kapott belátásukkal megvetnek és elhagynak... Milyen alsórendű lelkek lehetnek hát azok, kik ugyanazokat a dolgokat keresik és megtartani igyekeznek; milyen gyanúsán áll a mi dolgunk; mennyire romlott lehet a mi természetünk, hogy szomjúhozva vágyakozik olyan dolgok után, melyeket a szent kiküszöböl az életéből. Az áldozathozást mindkét felfogás negatívnak nézi, valami kellemetlen íze van, a kényszer, zsarolás, rombolás és életmegtagadás íze. Maga a szó is kellemetlen érzést ébreszt, mintha egy sötét, fanatikus, kegyetlen és ellenséges valami lapulna meg mögötte, valami, ami ellen fiatal, erős és vidám természet védekezni iparkodik és lerázza magáról. Legfeljebb szellemi vagy vallási gimnasztikának ismerjük el az áldozatot, hogy erős akaratot neveljen, vasönfegyvelmezes szoktasson és ösztönös természetünket rugalmas eszközévé hajlítsa. Bizonyos, a szónak ilyen értelme is van és ez az értelme értékes és fontos, azonban ennél sokkal, de sokkal több van benne. Úgy gondolom, csaknem a pogányokhoz kell visszatérnünk, hogy valóban megértsük, mit tesz áldozni: ünnepélyes, szép és örömteljes dolog az! Csak az értékes, sőt a legértékesebb méltó arra, hogy áldozat tárgya legyen: a mező vagy a nyáj zengéje, a hibátlan gyümölcs, csak ami kiválogatott, ritka és drága. Még a legrémesebb elfajulásoknak, mint pl. a gyermek vagy király áldozatoknak is homályosan az a meggyőződés az alapjuk, melyről annyira megfélemedtünk, hogy ti. az „áldozat” adomány és ajándék, kiválogatott ajándék, azért, mert értékes. Fölkenve, megkoszorúva és feldíszítve áll az áldozat, ünnepi ruhában az áldozó, maga is koszorúsan és felszentelve, míg körülötte énekek ujjonganak. De minek idézzem fel a pogánykort? Nem vetted észre, hogy az Egyház is így áldoz, gyertyafénnyel és énekekkel, virágok és tömjénillat árjában? Vagy a bencés szellem nagyszerű szimbóluma, az a sohasem végződő liturgikus dicsőnek, mi egyebet bizonyít, minthogy ennek a rendnek gyermekei a szó szoros értelmében énekelve hozzák meg áldozatukat, életük áldozatát?

Mennyire megfélemedtünk erről! Áldozni annyit tesz, mint ajándékozni, Istennek valamit ajándékozni. De a mi „áldozásunk” legprimitívebb erkölcsi gondolatát is elveti az emberek közti ajándékozás. Az áldozatra vonatkozó hétköznapi fölfogásunk gondolatnélküliségében egész csomó ellentmondás van. Először az, hogy a vele járó szenvedés az egészben a legfontosabb; másodsor, hogy Isten az, aki úgy értékeli, mert ő neki öröme telik az emberek önkínzásában; harmadsor: azt, amit föláldozunk előbb meg kell semmisítenünk, hiszen, hogyha az tényleg nem egyéb, mint szemét és veszély, akkor hogy merjem azt Istennek följajánlani, ami úgyszólván nekem sem nem elég jó? Itt sem ártana több „természetes” gondolkodás és érzés, hogy a keresztény áldozati szellem természetfölötti oldalát helyesen fölfoghassuk, ahelyett, hogy ezt értelmetlenül természetellenessé változtassuk.

Hogy valaki valamit ajándékozzon, az feltételezi, hogy az illető az ajándék értékét ismeri. Aki maga nem tud örülni, ritkán tud másokat megörvendeztetni. Természetes, hogy az ajándékozó szükségképpen megfosztja magát, hogy ajándékozhasson; ahelyett, hogy megtartsa valamit, le kell mondania és éppen mert ismeri a dolgok értékét, ez a lemondás sokszor nehezebbre esik. Ez azonban csak melléktünet; sajátmagának ez a legkevésbé fontos, hiszen elsősorban nem az önmegfosztás bánatát keresi, hiszen nem azért ajándékozzon, hogy önönmagát azáltal kínozza, hanem azért, hogy másoknak örömet szerezzen és a szenvedés, mely el nem marad, legfeljebb ára annak a drága ajándékozási szabadságnak; olyan ár, mely körül ő nem alkudozik, nem jajgat és amellyel nem is büszkélkedik. Mi ellenben hányszor

változtattuk át főtényezővé azt a mellékkörülményt, mely csupán a mi szűk látókörünkből származik? Nem gondolunk-e elsősorban arra az árnyékra, arra a „nem”-re, a szenvedésre, melyet magunknak okozunk, amikor az „áldozat”-ra gondolunk és eszünkbe se jut az öröm és gyönyör, melyet azzal a megajándékozottnak szerezhettünk.

És gondold meg, mennyire esztelen dolog volna, ha valaki csak azért ajándékozna, hogy azt a lelki fájdalmat érezze, és ha még hozzá azt is gondolná magában, hogy a másik is csak azért örül, mert nekem fáj, nem pedig azért, mert haszna van belőle. Íme hát, Istenről hasonlóképpen gondolkozunk, vagy úgy cselekszünk, mintha így gondolkoznánk és nem is szégyelljük magunkat.

Természetesen vannak dolgok, melyekről, mert tényleg értéktelenek, le kell mondanunk, még akkor is, ha ez fáj alacsony emberségünknek, mely hozzájuk ragaszkodik. Szabad-e azonban ezt a folyamatot az „áldozat” nemes nevével jelölni? Nem tudom. Ha kivágatom a vakbelemet vagy más valamit operáltatok – bocsáss meg a banális hasonlatért –, függhet tőle az életem és nagyon fájdalmas lehet, de azért az a „lemondás” még sem áldozat a szó szoros értelmében. Szent szavaknak meg kell hagyni értékes értelmüket és nem szabad azokat válogatás nélkül lealacsonyítani.

AZ ELSŐ:

Vitánk hevében sajátmagadnak mondasz ellen. Először is minden áldozat, vagy ajándék értékes, és az, ami semmibe se kerül, egyszerűen nem is ér semmit; ez régi igazság. Másodszor: hogyan lehet Istennek egyáltalában valamit ajándékozni? Neki, kié minden, még az is, amit magamnak „megtartok”? Nekem mind a kettő, úgy az ajándékozás, mint a megtartás gyermekes és semmitmondó fogalomnak tetszik Istennel kapcsolatban. Hát még ha anyagi dolgokról van szó! Nem egyenesen pogány felfogás ez? El tudjuk képzelni, hogy Isten többre becsülje az elsőszülött állatot, mint a másikat, melyet szintén ő teremtett? Hogy előtte értékesebb az arany, mint a földnek valamelyik más terménye, vagy hogy a vér előtte „illatozik”? Minden próféta haragja kitör az ellen a durva felfogás ellen, hogy az Úrnak öröme van az elégetett húsban? És vajjon az az áltad védett „kifinomított” keresztény felfogás sokban különbözik-e ettől? Vagy nem bosszankodik-e ma is a józan ész, mikor a nép Szűz Máriának arany és ezüst szíveket és márványtáblákat ígér? Éppen a mi vallásos érzésünk, a láthatatlan, a felfoghatatlan, a mennyek Ura iránt való tiszteletünk tiltakozik az ellen, amazok pedig saját gyermekes bírnivágyásukat az Istenre viszik át. Az emberek közti ajándékozásról vett hasonlatod itt kisiklik.

A MÁSODIK:

Úgy hiszem, mégis igazolhatom magamat. Vegyük először első kérdésedet. Igaz, az áldozat értéke annak árától függ. De az áldozat ára elsősorban nem a lemondás, hanem a szeretet. Egy emberi ajándéknak is elsősorban nem a készpénzben számított piaci ár az értéke, hanem az ajándékozónak a szeretete. Különbözik minden ajándéknál előbb a számlát kellene bemutatnunk ... Istennel szemben sokszor vagyunk ilyen figyelmetlenek: szívesen eléje tárjuk szenvedéseink számláját. Bizonyos, hogy az áldozat nehézsége is sokat jelent, de csak mint fokmérő, csak ahogy a mérleg mutatótűje, mely jelzi, hogy szeretetem a tulajdon öröméből és a veszteség félelméből mekkora ellennyomást győzött le. De remélhetőleg eljön az az idő, amikor már nem számítgatom szeretetem nagyságát, nem latolgotok és nem méricsgélek.

Hogy lehet-e valamit Istennek ajándékozni? Hát különböző ajándékok vannak. Az egyik a megtestesült szándék, hogy a másiknak valamije legyen, amije addig nem volt. Ezt mindannyian ismerjük, erről kár beszélni. Van azonban még egy másik módja az ajándékozásnak. A sok között, kinek ajándékoznom kell, talán ott áll valaki, kinek régóta már egyebet ajándékoztam: szívemet, lelkemet s amennyiben Isten előtt ezt meg szabad tenni –

saját magamat. Szeretnék rendelkezésére állni mindazzal, amim van és ami vagyok. Szeretném magamat kezeibe adni és azt mondani: itt vagyok, végy el, használj fel, használj el. Ezt nem lehet elmondani szavakkal. És akkor veszek egy tárgyat, valamit, amit igazán meg lehet fogni, amit tényleg használni, elhasználni lehet és azt színig megtöltöm szeretetemmel, odaadásommal, szolgálatkészségemmel és odaadom barátomnak és íme egészen magától értetődik, hogy az annyit jelent „ez én vagyok”, te ajándék, légy én, helyettesíts engem”. Érted, hogy itt mi történt? A tárgy átlátszóvá, sok értelművé lett, nemcsak sajátmagát jelenti, hanem engem is jelképez, az ajándékozót. Helyettesítő szimbólummá válik. Az ilyen ajándékok, apró pontocskák, ahol a láthatatlan láthatóvá és megfoghatóvá válik, mint ahogy egy elsüllyedt világ kiemelkedik szigetcsúcaival a tengerek mélyéből. Maga a tárgy csaknem eltűnik, kedves lényegtelenség lesz és semmi több. Egymást nagyon szerető emberek között az ajándék már csak jel, kézzelfogható kifejezése annak az egy dolognak, amit egymásnak mondani akarnak. Valami, ami külsőleg teljesen értéktelen, amit egy idegennek nem lehetne odaadni anélkül, hogy meg ne sértenők, ugyanaz barátok között igazi, boldogító ajándék. Ebből pedig kettő következik: egyrészt a ki nem elégíthető és soha ki nem apadó vágy, hogy a szeretet jeleit halmozzuk, mert hiszen az üzenetnek soha sincs vége, másrészt az a tudat, hogy azt az üzenetet tulajdonképp nem is lehet szavakkal kifejezni és hogy ezek a jelek is csak nagyon szegényesen, nagyon hiányosan tudják elmondani, vagyis inkább csak távolról sejtetni...; az a tudat, hogy egy ajándék sohasem „érdemes” arra, hogy elfogadtassék és hogy az „elfogadás” a tulajdonképpeni legnagyobb ajándék.

Ha már most mindezt a mulandó és szűk emberi látókörből az Istennel közös életbe emeljük: ez az áldozat jelentése. Itt az adomány, amennyiben az tárgy, egészen átlátszóvá, egészen helyettesítővé lesz. Szívemnek minden szeretetét, egész imádatomat és hálámát beleöntöm ajándékomba és két kézzel föltartom azt Istenhez: szívdobogva csak egyet kérek, csak egy jutalmat, csak egy köszönetet, hogy meg ne vesse, hogy elfogadjon, hogy áldozatom kegyelmet találjon ő előtt. Itt megszűnik a különbség kis és nagy áldozat közt; minden ajándék már csak ablak, mely akár értéktelen üveg, avagy csiszolt kristály – nem akar egyebet, mint az igazán szerető szív egyetlen igazi ajándékának fényét átengedni.

AZ ELSŐ:

Mintha Isten azt anélkül is nem láthatná!

A MÁSODIK:

Igaz, Istennek nem volna szüksége „ablakra”, hiszen Ő a lélek mélyén a legelrejtettebb néma szeretetet is látja, de az embernek van rá szüksége, hogy a szeretetet el tudja hinni és maga a szeretet is szünet nélkül vágyik a megtestesülésre. És kezdetben, amikor a szeretet még félénk, még fejlődésben van, saját magának is új és idegen, akkor más dolgokhoz méri magát, iparkodik mindig nagyobb serlegeket megtölteni és maga csodálkozik azon, ha ez sikerül neki és mindig többre van szüksége, hogy a másik előtt bizonyítsa magát. Próbák alá veti magát, hőstetteket, mondhatnám: mesteri mutatványokat vállal, melyeket a másik nem is kíván, sőt néha szinte saját maga előtt büszkélkedik. Nem látod ezt az összes szentek életében? „Hiszen Isten ezt nem kívánja!” Ez az állandó jelszava annak a jó polgárnak, ki attól fél, hogy netalán valaki az ilyenfajta exaltációt kötelező életmóddá avassa. Igaz, Isten sok mindent nem kíván (de bizony kíván egyebet...); a szent azonban sajátmagától kívánja, mert ő szeret, mert olyan, mint egy fiatal vőlegény, ki azt hiszi, hogy menyasszonya tekintetét állandóan magára és szeretetére kell vonnia, hogy az ne kételkedhesse benne; mert ő fiatal, tapasztalatlan szerető, ki maga sem tudja még egészen biztosan, hogy szeretete mennyire felel meg szavainak, hogy mekkora a hordereje, és hogy vágya féktelenségében nem gondolja-e azt talán mégis nagyobbak, mint amekkora. És így próbálja magát, újra és újra, mindig

nehezebben – ha úgy tetszik – mindig örültebben és közben észre sem veszi a nagy fáradságot, és szemei minden egyes átélt és leküzdött próba után boldogabban, amikor mondhatja: ezt is megtettem, mert szeretlek. Amikor azonban az érzelm árja megtöltötte a mértéket, sőt a mértéken túl van már, amikor a lélek minden edénye mintegy el van árasztva, el van sodorva, akkor minden edény egyformán nagy, mert mindegyik egyformán kicsiny, nagyon kicsiny. Akkor egy néma közellét épp annyit vagy többet ér, mint a leglelkesebb magyarázat vagy viselkedés és egy alig észrevehető kis szolgálat annyi, mint a legfényesebb ajándék. Így nézve a kérdést, már könnyebben értjük, hogy az ószövetség vagy a pogánykor hívője akár ötvenezer állatot lemészárolhatott, hogy azzal Isten előtti hódolatát bemutassa, de a vége mégis csak az a bánatos tudat volt, hogy még a legpazarabb hekatomba sem töltheti ki az úrt Isten és ember között. A keresztény tehát ég felé emel egy vékony kenyérszeletet, egy csöpp bort és vizet és így imádkozik: „Suscipe sancte Pater” és tudja, hogy ebben a „jelben” – amely bizony csak „jel” – „elfogadta” őt az Atya, mégpedig úgy fogadta el, hogy ebben a jelben mintegy helyettesítésképpen megtörténik a csoda, melyet magának kért: hogy az élő Krisztussá változzék; és tudja, hogy az ő jelét úgy elfogadta az Isten, hogy benne, mintegy feleletként elküldi az ő adományát: saját Fiát.

Ilyen mélységesen valósul meg az áldozatban az emberi ajándékozás szimbóluma. És azt hiszem, hogy kegyhelyekre hordott s az előbb általad rosszallt kegyajándékokat sem szabad túlságosan tárgyi értelemben felfogni, hanem ezeket is éppen jeleknek kell tekinteni. Az az egyszerű ember, aki Máriazellben vagy Einsiedelnben ezüst- vagy aranszívét áldozza fel, valószínűleg nem tudna előadást tartani ajándéka szimbolikájáról, de hogy ő ezt a szimbolikát egész mélyében és eredetiségében fogja fel és képzelel el, azt már a szimbólum naiv és meglepően helyes választása is bizonyítja: szívet adok, mégpedig a tölem elképzelhető legértékesebb anyagból. Vagy ott van a legszebb és legszerényebb szimbólum: a gyertya, mely helyettem ott marad a szentélyben, őrt állva és elégve Isten színe előtt. Mindig különösen hat rám, valahányszor a templomban ezeknek az áldozati gyertyáknak fehér sugarait látom; ott vannak összehalmozva az oltár valamelyik sarkában, mintha mindmegannyi eleven lélek világítana ott és égne el saját tűzében. A hűséges gyertyák: oda állítjuk őket, nekünk pedig tovább kell mennünk, de ők tartják helyünket a szentélyben, míg szolgálatuk utolsó cseppig föl nem emészti őket. Látod, ilyenek a szentek áldozatai is: gyertyák az Úristen színe előtt. Ez legalább fonal az ő szándékaik szövedékében, melynek egész titokzatos összeállítását csak egyedül Isten ismeri. Mi itt csak sejthetünk, csak tapogathatunk, csak találgathatunk: „talán így van, talán úgy van”; segítségül csak egy hasonlat adatott meg nekünk: szegény és mégis annyira értékes emberi szeretetünk.

AZ ELSŐ:

Elméletileg ez szép, jó és megérthető. A tudósítások azonban nem egyeznek fejtegetéseiddel. A szent fogalmából, ahogy én azt ismerem, mind a két dolog hiányzik: hiányzik az érzék az áldozati tárgy értéke iránt és legtöbbször hiányzik az emberi, természetes fájdalom is. Éppen ez az, ami oly idegenszerű hatást kelt bennünk, mert annyira eltér attól, amit mi előkelő és egészséges emberiségnek érzünk. – Lajos halálánál Erzsébet még egyszer mint ember reagál a sorssal szemben. De gondolj csak a Te Deumra a kiüzetés éjszakájában!

A MÁSODIK:

A kiüzetés egészen különös eset. Állításod azonban, amennyiben alaptételnek szánod, túl lő a célon. Hiszen mindnyájan ismerjük azt a helyzetet, melyben egy szeretet szemben állhat egy másik szeretettel, és ez keserű, nagyon nehéz dolog. Például a testvéri szeretet esetleg a szülők iránti szeretettel szemben; a család iránti szeretet házastárssal szemben; baráti szeretet a mester iránti szeretettel szemben; saját vérünk iránti szeretet a nép vagy az Egyház iránt

való szeretettel szemben; végül minden emberi szeretet Isten iránt való szeretettel szemben. Igaz, ezek a „szeretetek” „alapjában véve” nincsenek egymással ellentétben és mindegyiket harmonikusan a másikba lehet kapcsolni, de a valóság mit törődik ilyen „alapelvekkel!” A helyzetek soha át nem tekinthető szövevénye úgy alakul, hogy valahogy kettőnek szűk lesz a hely, hogy egy ember sorsa úgyszólván arra a keskeny élre zsugorodik össze, melyen áll, és csak egyet vihet magával, a másikat pedig kénytelen elejteni, s ez a döntés ki nem kerülhető. Így megtörténhetik, hogy szeretet szeretettel áll egymással szemben, majdnem egyforma erővel, egyforma igénnyel, úgyhogy az ember ebben a küzdelemben szinte elevenen darabokra szakad. Azonban az is lehetséges, hogy az egyik szeretet egyszerre csak nőni kezd bennem, oly rohamosan és hatalmasan, hogy fejedelmi erejével minden más szeretetet egyszerűen megfojt. Ha ilyenkor szólít a döntés, nincs szükség hosszú küzdelemre; teljes erővel áll a szív nagy, győzedelmes, majdnem egyetlen szeretete, mely az egész embert saját oldalára húzza, s ez alig veszi észre, alig tud róla, hogy egyúttal valamit veszít; nem számít, hogy mit hagy el, csak az az egy legyen számára biztosítva, hogy nagy szeretetét megtarthassa. Ez folyton megismétlődik, amióta világ a világ: meg van írva az „Énekek Énekében”, a „Phaidrosban”, a „Niebelungenliedben”; amikor a férfi elhagyja apját és anyját, a nő kedvéért; amikor a férfi elhagy feleséget és gyermekeket és elmegy küzdeni népért és vezéréért; amikor a száműzött egy reményért, egy eszményért odaadja hazáját; amikor a vértanú életével fizet szeretetért. És mindezen nem is csodálkozunk. Hiszen az hallatlan valami, amit lelkesedésnek nevezünk, az emberi természet alaptulajdonságaihoz tartozik.

Van egy foka a földi szerelemnek, amelyen minden egyéb, még a legértékesebb és a legnehezebb dolog is közömbös lesz, örületesen közömbös – szülők, haza, tulajdon és hírnév, vesztély és egészség, élet és halál, minden örületesen közömbös. Amikor az ember mindennek nekivág és megbánás nélkül veszít el mindent és sóhajra, egy megfontolásra sem tart érdemesnek semmit; és ez már nem öntudatos büszkeséggel történik, nem is az áldozat örömeivel, nem: csak úgy mellékesen, mint amikor gyors kézlegyintéssel valami alkalmatlan dolgot félretolunk.

Hogy ez a fokozat az embernek Isten iránt való szeretetében is lehetséges és tényleg létezik, az előttünk alig elképzelhető valami. Szemünkben az Isten iránt való szeretet minden más szeretet mellett annyira egyenrangú, sőt igen sokszor csekélyebb, hogy a kettő közötti döntés tényleg nehéz kérdéssé válhatik és oly nagy feszültséggé lehet, hogy élet-halálharc is lehet belőle s ez a legjobb esetben úgy végződik, hogy keserves győzelem után az ember kábultan, tépett szívvel érkezik meg Isten oldalára és még sok időbe kerül, amíg kiheveri győzelmét: és ez a mi szemünkben még szép és nagy dolog.

Látod, ha ezzel szemben a szenteket nézzük, hogy áldoznak mosolyogva, hogy áldoznak énekelve, akkor saját mértékünkkel mérünk és azt mondjuk: „nekik valószínűleg elejétől fogva közömbös volt az, amit el kellett veszíteniök”.

Gondolj Erzsébetre, mikor a keresztes vitézek Lajos csontjaival visszatértek a német hazába és a koporsó ott áll a bambergi dóm magas kórusában és a püspök odaszólítja a fiatal özvegyet; az közelebb lép és meglátja a kis fehér csonthalmot és ez minden, ami a legforróbban szeretett emberből megmaradt. És mikor újra szóhoz jut, csak ennyit mond: „Uram, köszönöm jószágodat, köszönöm irgalmadat, hogy nekem, szegény szolgálódnak teljesítetted nagy kérésemet és megvigasztaltál nagy gyászomban, úgyhogy megláthattam szeretett testvérem és barátom kedves csontjait. Bár őt egész szívemből és minden földieknél jobban szerettem, még sincs bennem gyűlölet azért, hogy életét neked adta és a Te kedvéért idegen országban lelta halálát. Uram, te jól tudod, hogyha szent és isteni akaratoddal megtörténhetnék, az ő élete és kedves, derült jelenléte kedvesebb volna nekem a világ minden örömeinél és dicsőségénél ... és én szívesen elmennék vele koldulni életem végéig... *de a Te akaratod ellen, jó Uram, nem hívnám őt vissza az életbe, még ha egy hajszál árán tehetném is azt meg*”.

Ha csak ezeket az utolsó szavakat ismernők, mily gyorsan kész volna ítéletünk, hogy itt soha szó sem lehetett valami igazi emberi szerelemről, – jó, hogy azonkívül ismerjük a többi is: a házasság nap sugaras éveinek történetét, a keserves búcsúzást a herceg elutazásakor, ennek a halottnak ajkaira nyomott „sok ezer csókot” és a halálhír vételénél kitört határtalan szenvedést. Mekkora az a szeretet, amely egy ilyen szerelmet nem kiolt, hanem égis éré magasságban túlszárnyal! Mi azonban, inkább még egyszer ellenkező irányba fordítjuk a fegyvert és lebecsüljük a szeretetet, mely embereknek egymásért adatott, vádat emelünk ellene, szégyenkezünk miatta, mert sokszor oly nehézé teszi Isten győzelmét; – ahelyett, hogy belátnók, hogy nem a szeretet nagyságában van a baj, – hiszen Isten előtt talán még így is a legjobb, ami bennünk van, – hanem istenszeretetünk kicsinyességében, amely sok más dologban gyökerezik. – Természetesen oly embernek, kinek nincsen Isten iránt való szeretete, minden oka megvan arra, hogy üdvösségét a földi szeretettől féltse. Mert ez valami kézzelfogható és ahol gazdátlan földre talál, ott mindent lefoglal magának. De ha Istent szeretnők, igazán szeretnők, akkor nem volna szükség arra, hogy az ő teremtményeihez való szeretetünket korlátozzuk, hanem bátran a tengerbe vethetnők magunkat, hadd csapjanak össze fölöttünk a magas hullámok; akkor szabad volna – nem azt keresnünk, hogy szeretetünk kihadjon, hanem, hogy növekedjék.

És fenntartom állításomat: az idevezető út, bármennyire is hangoztatják az ellenkezőjét, nem a lélek öncsonkítása: az a tükör, melyben, ha homályosan és törve is, de mégis tisztábban mint bárhol, megláthatjuk, milyen lehetne Isten iránt való szeretetünk: ez a tükör igenis az emberi szeretetnek adománya; ez az az ABC, melyből, mint ahogy a gyermek olvasni tanul, megtanulhatjuk azt a nyelvet, melyen Istennel beszélünk kell.

Persze, van rendetlen szerelem is, de „jó” meg „rossz” szerelem nincs. Csak jó szerelem. Persze, vannak ember és ember közti viszonyok, melyek tényleg alacsonyok és korhadtak s amelyek irtóznak a világosságtól, de ezeket szerelemnek mondani hitvány visszaélés. Vissza kellene riadnunk attól, hogy a szerelmet lealacsonyítsuk és meggyanúsítsuk. Már Platónál olvassuk, hogy Sokrates letakarta a fejét és vezekelt, mert azt a nagy bűnt követte el, hogy „Erosról úgy beszélt, mint valami tisztátalan dologról, – pedig hogyan lehetne az, mikor Eros Isten? –” Mit mondjunk akkor mi, kik hisszük az ember újjászületését vízből és a Szentlélekből?

Bizonyos, hogy mindennel vissza lehet élni és éppen ami a legszebb, egyszersmind a legveszélyeztetettebb: de nem esztelen dolog-e, ha ebbéli aggodalmamban eltöröm a tükröt, szétszórom a betűket és egyáltalán nem akarok olvasni tanulni? Ez éppen ugyanaz, mintha valaki nem akarna gondolkozni, csak hogy kételyei ne támadjanak, – amit különben olykor erénynek tartanak. De szívbeli hidegség éppen úgy nem Istenhez vezető út, mint bármi más gyávaság.

Még annyira is elmegyek, hogy azt mondom: a szeretnőség az életszentségnek egyetlen szükséges, *természetes* kelléke. Hogy valaki szentté legyen, ahhoz nem szükséges, hogy okos vagy művelt legyen, még csak az sem kell, hogy „diszpozíciói” legyenek hozzá, de az szükséges, hogy szeretni tudjon. Az kell, hogy meglegyen benne az erő és a lendület, a „lélek szárnyai” arra, hogy sajátmagáról meg tudjon feledkezni másnak a kedvéért, hogy más fontosabbnak találjon, mint önmagát, hogy másért félelmet és fájdalmat le tudjon győzni, hogy kockára merje tenni magát. Lehet valaki jó és hasznos és erényes, lehet, hogy sohasem vét a törvény ellen, de ha nem volna képes arra, hogy másnak barátja legyen (hogy az a lehetőség beteljesedik-e vagy sem, az más kérdés), aki erre nem képes, mert nem tudna második lenni; hogyan tudná az valaha az Istennel való barátságot megérteni?

A szeretet tehetsége, – mert hiszen ez tehetség, mégpedig kegyelemteljes tehetség, természetesen veszedelmes és mint minden zsenialitás, sokszor a szakadék szélén jár – a szeretet tehetsége zátonnyá lehet és az ember életét, mint valami földcsuszamlás betemetheti úgy annyira, hogy sohasem talál kiutat az isteni magasság felé. És azzá is lett sokszor –

számtalanszor. De, amint már mondtam, ez a veszély nem értéktelensége miatt van, hanem éppen értékének káprázatos dicsőségében rejlik. A szeretet tehetsége az Istennek veszedelmes ajándéka, bánattal és sorssal terhes, mint a monda sorsszelencéi és talán töhbször érvényesült benne a tragikus lehetőség, mint a boldogító. De, bármennyire merésznek is hangzik, még akinek veszte is lett ez az adomány, akit rendetlen szeretet lerántott Isten útjáról, akinek nem volt elegendő ereje e nagyszerű démonnal szemben (mert hiszen fegyveresen kell elébe állni, különben a vég hasonló a Phaetonéhoz): az mégis közelebb állott a szentség *lehetőségéhez*, még ha ezt nem is sejtette, mint ama mintapolgár, ki még csak nem is álmodott azokról a veszélyekről, melyeknek amazok áldozatul estek; de viszont a léleknek önmaga fölé való viharos szárnyalásáról sem volt sejtelve soha.

Ezt a tehetséget minden szentnek emberi alaptermészetében megtaláljuk. A legkülönbözőbb színben és hangban, másképp a férfínál, mint a nőnél, különbözően életkor, faj és századok szerint, de mindenütt megvan. A szenteknél mindenféle élettípusra találunk, de – amennyire én tudom – fukar és hideg típusra soha.

Most már teljes erővel megismételhetem kiinduló mondatomat: Erzsébet emberségének lényege az, hogy nagyon tudott szeretni, rendkívüli erejű és önmagát elpazaroló szív volt; és pontosan ugyanezeket a szavakat alkalmazhatjuk életszentsége meghatározására is: Isten előtt nagytílusú szerető volt, rendkívüli erejű és önmagát elpazaroló szív.

AZ ELSŐ:

Amint a diákkönyvben írva van, tudod:

„Én azt hiszem érték vagyok
Pazarolhatsz engem, Uram!”

Azonban még most is vannak meg nem oldott kérdések, melyek sötétben állják körül szentünk mindjobban ragyogó alakját. A tények megint többet mondanak, mint ahogy azt megengedi a te elméleted, mely, bocsáss meg, mégis csak konstrukció.

Mi a válasz például erre az elgondolásra: Hogy végeredményben mégsem egyedül az ember dolga az, hogy mit hoz áldozatul. Hogy vannak dolgok, melyeket az embernek nem szabad feláldoznia, hacsak nem köteles rá s ezeket kötelezettség nélkül is „feláldozni” botorság volna. Sokat szabad és sokat lehet szabadon, sőt csak szabadon ajándékozni és veszítene értékéből, ha megvárnók a kérdésben rejtlő mégoly enyhe kényszer is. De vannak dolgok, melyek annyira értékesek, vagy amelyek oly titokzatosan vannak rábízva az emberre, hogy neki egyetlen egy kötelessége van: hűségesen megőrizni őket. Ezt a kötelességet pedig csak erőszak teheti lehetetlenné, nem pedig belső felmentés. – Nincs így az életszentséggel is? Ki dobhatja el ezt magától könnyű szívvel? Hát még a szeretett emberek életét és boldogságát! Csak ha felsőbb hatalom kívánja, kérlelhetetlenül kívánja, csak akkor mondhat le róla az ember: és ebben az esetben is „áldozat” ez és nem elrabolt zsákmány. – Látod, ezeket az áldozatokat már nem lehet mosolyogva és énekelve meghozni, még a nagy, készséges szeretettel sem. Ezeket sóhajtva és remegve hozzák, mintha valaki kitépné őket az átölelő karokból, úgyhogy rajtuk tapad az élő hús és bőr. De – megérted-e – én azt hiszem, hogy ezek az áldozatok a legszabadabbak, szabadabbak mint mindaz, amit oly himnuszi lendülettel „ajándéknak” minősítettél. Mert, hogy az ember ilyen kényszerben, melyhez már sem a szív lelkesedése, sem pazar hullám nem sodorja, hogy ilyen kényszerben kibírja mondani az „igent”, a teljes „igent”, ez csaknem rémes szabadságot feltételez, ez már a szabadságnak himnusza, ez az imádságnak dicsőítő éneke, ez a teremtésnek örömkialtása a Mindenható előtt, ezt fül már nem is hallja – hiszen mi a teremtménynek csakis nyögését halljuk, sőt az, aki áldoz, sem tehet egyebet –, de ez olyan mint a „Sanctus, Sanctus” az Isten homályának rejtett trónusa előtt.

Ilyen áldozat volt Lajos halála és a Wartburgból való kiűzetés. De hogy a gyermekeit elküldi magától, hogy száműzve, istállókban és összeomlott kunyhókban keressen hajlékot (és hozzá Tedeumot énekeltesse), hogy a szolgálok társaságában keresi a megaláztatást és a neveltségességet, megfélelmezve még nemes, fejedelmi származásáról is, (micsoda bánásmód az, melyet Konrádtól eltűr!): hát ez szinte gyermeces, ez majdnem öntudatos és „keresett”, éppen, mert szabadon választott és nem Istentől küldött kényszer.

A MÁSODIK:

Engedd meg, hogy mielőtt a választ megadnám, pár szóval tisztázzam a „száműzetés” történetét. Itt a legendának sok bűne van. Persze ez hálás, romantikus motívum: a szép, gyenge, védtelen hercegnő, kit szívtelen rokonok és durva szolgák éjnek idején kiűznek a várból – mindez azonban későbbi költészet. De, amint ez gyakran előfordul, Isten költészete, a valóság, nagyobb, szebb és még fantasztikusabb volt az emberekénél. Önként hagyta el a Wartburgot, mert ott már nem bírt volna hű maradni lelkiismeretéhez, mert bűjtjeit már nem volt szabad betartania. Rokonai nem adták ki özvegyi örökségét, – valószínűleg ismert pazarlásait akarták megvenni rajta s így az udvar életébe kellett volna beilleszkednie, bizonyára rangjához méltó megbecsüléssel. De Konrád szigorú kezelése, mely az étkezési rendben vált jellegzetessé, nagyon kifejlesztette Erzsébet élelátását az igazság és igazságtalanság iránt: éveken át tartó jótékony működése megvilágította előtte a tömeg nyomorúságát: visszaretten tehát az „igazságtalan vagyon”-tól, melyhez a szegény nép rabsága és nyomora tapad és levonja a következtetést.

A szolgálok vallomásában szóról-szóra ez áll: „Nem akarta a fejedelmi udvaroknál szokásos módon a szegények kizsárolásából és elnyomatásából eltartatni magát és azért inkább a száműzetést választotta és megélhetését inkább keze munkájával kereste meg”. Mi oly könnyen hisszük, hogy csak a mi korunk fedezte fel és bérelte ki a szociális lelkiismeretet és mégis (M. Maresch találó kifejezése szerint) a Wartburgból való kiűzés semmi egyéb, mint Erzsébetnek amaz elhatározása, hogy életfenntartási jogát a szegényekéhez tegye hasonlóvá. Ez sokkal nagyszerűbb, mint Tolsztoi sokat megbámult lépése, mert Erzsébet ezzel tényleg keserű, valóságos nyomorba jutott, hajléktalanná lett és éhezett. Lehetséges, mint Maresch is mondja, hogy ez adta neki a gyermekektől való megválás első gondolatát; hiszen nem tudta volna őket magával vinni e bizonytalan, nélkülözésekkel tele életmódba; biztosítania kellett a gyermekek jelenét és jövőjét, az pedig csak úgy volt lehetséges, ha megválik tőlük. Különböző igaza lehet Wencknek, hogy Erzsébet szemében, aki maga is négyéves korában került idegenbe, nem tűnt fel gyermekeinek sorsa olyan rémségesnek, mint ahogy azt mi gondoljuk. A legfiatalabbikat még születése előtt szerzetbe szánták szülei, az idősebbik leányra a szokásos korai eljegyzés várt, a Wartburg örököse pedig nem nevelkedhetett fel egy koldus anya oldalán.

Ezzel nem akarom Erzsébetet „menteni”, csak rá akarok mutatni arra, hogyan lehet, hogy a körülmények kényszere ebben az eljárásban is többet nyomott, mint ahogy ezt első pillantásra látjuk. – Lehetséges, hogy rokonainak, a Kitzingeni apátnőnek és a bambergi püspöknek közbelépése után, amikor a Lajos herceg tetemét hazahozó lovagok őt a Wartburgba visszakísérték és vagyoni helyzete rendbejött, lehetséges, hogy akkor a két idősebbik gyermeket – a legkisebbik ott maradt az altenburgi kolostorban – visszahozhatta volna. De talán igazán egy rendkívüli belső hivatás sorsa alatt állt – (nekem ez a meggyőződés) – s e hivatás nemcsak a készséget követelte meg minden áldozathoz, még olyanhoz is, melyet az embernek nem szabad „felkínálnia”, hanem megkövetelte annak betűszerinti valóságos kivitelét is az utolsó csöppig. Ez a te kérdésedhez vezet vissza.

AZ ELSŐ:

Szeretném azt még világosabban kifejezni: még ezzel az elgondolással is fennáll az a tény, hogy a szent az áldozatok közt ismeri „az értékest, azért, mert az értékes”, de éppannyira keresi a csúnyát, alacsonyt, fájót, azért, mert csúnya és fájó és megalázó – gondold csak meg, mennyire kitűnik ez a vonás Erzsébet szegénygondozásánál és betegápolásánál.

A MÁSDIK:

Erre egészen közel áll a válasz, de habozom. Mert nehéz és nyomasztó dolog idegen lelkiéletek leggyöngédebb és legtitokzatosabb dolgairól beszélni; először azért, mert csak beszéd és annak, aki erről beszél, talán valahonnan kiolvasott, legfeljebb megértett konstrukció; másodsor, mert körülöttünk bizonyára sokan élnek, akik erről nem beszélnek, de akiknek élete felperzselődik és elég azon a nagy titkon, melyet nekem csak meg kell neveznem; elégnek némán, kimondhatatlan fájdalommal, odaadással, úgy amint Erzsébetnél volt.

De ha már kérded:

A szentek szeretete Isten iránt, Erzsébet szeretete is – hogy is mondjam – testet öltött a Krisztushoz való szeretetben, amint ahogy az isteni szeretet láthatóvá megjelent Krisztus testében. Eltudjuk-e egyáltalában képzelni, miképp lehet az, Krisztust „igazán” szeretni, „mint egy embert”? Úgy megélni az ő életét, mint a legközelebb álló és a legszeretettebb ember életét? Ami nekünk csak áhítatos szó, jámbor metafora, itt-ott erőteljes biztatás valami különleges helyzetben: hogy az Úr életét megosszuk, hogy ne akarjuk, hogy jobb dolgunk legyen, mint neki volt: az Erzsébet számára természetes, tartós, sorsteljes valóság. Mi azonban – mint annyiszor! – szép hangzatos frázist csinálunk abból, ami a szenteknek alig elviselhető teher volt. Már gyerekkorunkban az intézeti étteremben minden legkisebb kellemetlenségnél nem citáltak-e verset az Úr ecettel itatott szivacsáról, és minden fejfájásnál nem beszéltek-e az Ő töviskoronájáról? Lehet, hogy ez a módszer a nagyon gyerekes gyerekeknél „praktikus”, ti. hozhat pillanatnyi eredményeket, hiszen a normálisan buzgó gyermek ilyen hivatkozásokra legalábbis szégyenkezve reagál: nem ejti-e azonban ez a módszer gondolkodóba az embert felületességével, nagyon mély és súlyos dolgoknak az elszürkítésével? Ez is példa arra, hogy a szentek életéből, ebből a „tükörírásból” hogyan olvasunk le egy-egy *igazi* vonást?

Egyszer sokkal később hirtelen megértettem, hogy mit akartak jelenteni gyermekkorunkban buzgó és erőszakolt hivatkozások ott a zárdában; megértettem mélységes, fájdalmas szégyenkezéssel: milyen volt az a szeretet, melyből a szentek keresték és átölelték a fájdalmat, *azért, mert Krisztus azt végigszenvedte!* Ismered-e az elbeszélést a vak anyjáról (Paul Keller vagy François Coppée beszéli el)? Egy barátja egyszer megleste, hogy a vaknak anyja egy gyönyörű verőfényes nyári délután, fia mellett ült sok-sok órán át, csukott szemmel ült ott, csakhogy ne legyen jobb dolga, mint a fiának.

Vagy nem álltál-e már vágyakozva valami nagy bánat előtt, mely titokzatosan fal gyanánt vette körül egy jó barátodat? Úgy érezted, hogy ki vagy zárva és ugye, kérted a bebocsátást, hogy „együtt lehess” vele?

Ezek a dolgok kívül állnak az érték és nem-érték filozófiai mérlegelésén, kívül állnak az élet igenlésén és tagadásán, az aszkézisen és pedagógián. Ez az elképzelhető legegyszerűbb, lelegelezhetetlenebb, legközvetlenebb valami, nem lehet ezt sem „védeni”, sem cáfolni: a szeretet kitarja karjait, melegen és meghatóan könyörög: „vigy magaddal, engedd meg, hogy nálad maradhassak, hogy életedet veled éljem”.

Krisztus egész élete azonban a fájdalom titka volt. Ebben látom Erzsébet szegénység-szenvedélyének magját; ez nem a szellemi ember ama vágya volt, hogy minden igénytől és birtoktól megszabaduljon, mintahogy a cinikusok. Nem volt a szociálisan megalapozott

szegénység, mint Szent Sebestyén szegénysége, nem is valami paradicsomi egyszerűség utáni vágy. Lulu v. Strauss-Torney itt szintén túlságosan modernül, túlságosan komplikáltan gondolkodik, mikor azt mondja, hogy: „Erzsébet minden korlátot, rangot, birtokot és hatalmat pókhálóként tép szét és dob el magától, hogy ne legyen egyéb, csak ember, csak testvére a legszegényebb testvéreknek, a szabad, mosolyogva meghozott áldozatban ezekkel egy”. – Mennyire szentimentális, mennyire önkényes fölfogás! ugyan ki gondolt akkoriban arra, hogy „magát és másokat megváltson?” Nem, az ő szegénysége nem más, mint a szeretet ösztönszerű könyörgése, „Nudus sequere Christum nudum”.

Azért tölti el őt a Wartburgból való menekülésének első éjszakáján oly fényes benső öröm, hogy még éjfélkor átmegy a barátokhoz – hiszen ezeknek meg kellett ezt érteniök! – és kéri, hogy Tedeumot mondjanak: hiszen most már tényleg és kézzel foghatóan fölvetett Jézus szegény életébe. És ez így folytatódik lépésről-lépésre: hazátlansága, szürke franciskánus ruhája, lelki elhagyatottsága (mikor Konrád mester „felismervén, hogy tökéletes akar lenni”, elveszi tőle hűséges szolgálóit és ezek helyett két szörnyű öreget ad melléje), kemény engedelmissége, a durva munka, a rossz táplálkozás, a nyomorult hajlék, volt rangtársainak gúnyja az örült fölött – ez mind, mind részvétel az „Ő” szegényes, hajszolt vándoréletében, boldog együttlét, behatolás az „Ő” tapasztalataiba, mintha a gyermekmódra, leckeént megtanult minden darabka szenvedés ajtót nyitna valami újabb titokhoz az „Ő” életéből, mely előtt eddig még mint idegen állott.

És szerintem ebben rejlik az ő határtalan szeretete a szegények és betegek iránt is.

AZ ELSŐ:

Akármilyen szívesen követtelek is eddig, itt még egyszer ellent kell mondanom:

Beszéltél a szeretet tehetségéről: hát Erzsébetnél éppen az emberszeretet elsősorban nem fékezhetetlen szívbeli erő és nem vallásos nevelés eredménye-e? Csak természet és nem kegyelem? Hát buzgóságától függetlenül és nem abból a főgyökérből virágzott ki, melyből egyénisége összes többi vonásait le akarod vezetni? És különben is: a jóság, a nagy emberszeretet, melyet mindig a kereszténység főgyümölcsének mondanak, nem inkább hajlam dolga-e, mint vallásosan vezetett akarata? Nem virágzik-e sokszor a nem-keresztény idealizmus világában, a szocialistáknál, nemeslelkű zsidóknál és más hasonló csoportoknál finomabban, mélyebben, mint a buzgóknál? Nincs-e a szokásos „keresztény felebaráti szeretetnek” valami kínos mesterkéltége, valami száraz külsősége, valami, ami gyakran önmagában valótlan?

A MÁSODIK:

Vártam ezt a kérdést és féltem tőle; ez talán a legbonyolultabb csomó, melyet ma érintünk, pedig ma este már sok problémát fejtegettünk.

Van-e jósághoz való tehetség? Van ilyesmi s én azt egyelőre a részvét vagyis az együttérzés tehetségének nevezném; szociális struktúrának. Van a kedélynek egy különös képessége, éleslátása, lelki kifinomult idegérzékenysége, mely idegen állapotokra csaknem annyira reagál, mint a sajátjára: mintha az „én” korlátai, az egyéni elzárkózottság valahogyan vékonyabb, átlátszóbb volna, mint másoknál, kiknek először ki kell dugniok a fejüket az ablakon, hogy lássák, mi is történik körülöttük.

Ennek a tehetségnek, ennek a különös visszhang-képességnek, úgy gondolom, még semmi köze sincs ahhoz a kérdéshez, hogy „keresztény vagy nem keresztény”. Természetesen, ahol megvan, ott keresztény szellemben lehet azt megvilágítani, értelmezni, elmélyíteni és indokolni, egyszóval megkeresztelni. Továbbá az a véleményem, hogy a mi tisztán emberi összetartásunk tudata, mely ebben a jelenségben megnyilvánul, ott szunnyad minden ember lelke mélyén és azt szellemi és akaratszerű „besugárással” öntudatra lehet ébreszteni és istápolni; ezt nem keresztény sugarakkal is el lehet érni, például filozófiával.

Ezt a stoicizmus és buddhizmus tanai is elérhetik; megteheti a fölvilágosultság, a szocializmus, a pacifizmus, sőt még a vegetarianizmus is – szóval minden humanizmus, mely ugyan az együttérzéshez fordul, de mely inkább az agynak szülöttje, mint a véré vagy a szívé. Bizonyos, hogy az ilyen jelenségeknél, minél inkább a keresztény korba esik kezdetük, nagyon nehezen lehet megállapítani, hogy mennyire „fajtiszták” és öntudatlanul is mennyire keresztény származásúak.

Ennélfogva van egy tisztán természetes képesség, mely megtévesztően hasonlít a „felebaráti szeretethez”. Tegyük fel, hogy egy gyenge jellemű emberben, ki saját sorsával is alig bír, megvan ez a különös túlterheltség, lényének ez a többszörösített sérthetősége – utóvégre is nem mindenki született Atlasnak, hogy a földgolyót vállaira vegye, – íme, előtted áll az elkeseredett ember, a reménytelen melankólia, a világfájdalom, a pesszimizmus; de az ilyen emberből legfeljebb – költő lesz (esztétikus már rosszabb volna) vagy filozófus, de nagy ember nem lesz belőle. Ha pedig valaki aktív, erős természetű, valaki, aki saját bőrét meg tudja védeni, akkor az szarvánál fogja úgy a saját, mint a mások szenvedését – és megvan a világjavító, a filantrópus, a reformátor, az, aki „mozgalmak” élén áll, iskolákat épít, szociálpolitikát csinál; kommunista ágens lesz, vagy orvos a trópusokon, ahogy adódik. Ehhez még mindig nem kell kereszténység. Bizonyos, hogy a kereszténység nevelése századokon keresztül ebben az irányban működött, de csak nevelő és felvilágosító hatással; az itt említett emberszeretet más területről származik. Az Isten kedvéért való emberszeretet tényleg egészen más, mint az a szeretet, mely az embereket önmagukért szereti, mert emberek.

Sőt az is világos előttem, hogy az emberszeretet, mely az emberek kedvéért van, „a másik táborban” erősebb és virulóbb lehet, mint nálunk.

Nem szükkeblűek-e ezek az emberek? Beleékelődtek egy világba, amely fölött az ég mintha csak tető volna. Kérlelhetetlen vakítóan, meztelenül állnak a dolgok ezen a szemmel átfogható síkságon, álomtalan csupasz voltak rabságában és reménytelenül. És ezen a földön, melynek nincs sem védelme, sem távlata, melyből a vágy az ürbe szakad, állnak azok az emberek kibíráhatatlanul összezsúfolva, egymás lábán, túrhetetlen forróságban, elkerülhetetlen közelségben. Ezek az emberek, kik csak egymás között vannak, Isten nélkül, vagy mint Kierkegaard mondaná, Isten mint „közbülső” cél nélkül állnak: milyen rettenetesen fontosnak tűnhetnek fel egymásnak! Mi, akik egyszersmind elválaszthatatlanul Istennel élünk, ennyire fontosak sohasem *lehetünk* egymásnak!

Mert mindazt, amit Istentől kérünk, azt ők csak sajátmaguktól és egymástól kérhetik – képzeld ezt el! Annak, aki arisztokratikus, megvető, de egyszersmind rezignált remeteként nem vonul vissza a belső vagy külső cellába (lehet az „kör” is), annak számára csak két lehetőség marad meg:

Mindenki küzdelme mindenki ellen, a kölcsönös felfalás, – mint ahogy ezt naponta látjuk – vagy pedig az a majdnem kétségbeesett kézfogás, egymásba kapaszkodás, egymásért helytállás, mely tulajdonképp menekülés a gyűlölet elől a jóságba, a gyűlölet elől, mely különben elkerülhetetlen volna. A gyengébbek részére ez a harc egyszersmind sértett összetartása azoknak, kik kizárólagosan egymásra vannak utalva; parancsoló és fenyegető ama követelésükkel, amit emberi jognak neveznek: „Légy jó hozzám!” Ez ennek a szociális jóságnak és közsegítségnek különös arca, mely mindig csodálkozásba ejt, mely annyira különbözik a keresztény testvériségtől. Gyakran sokkal aktívabb, vállalkozóbb, sokkal komolyabb és szenvedélyesebb, sőt azt lehet mondani, hogy tele van valami keserű, izzó vehemenciával, óriási, csaknem abszolút fontosságának tudatával, azzal a fenséges és rémes tudattal, hogy magára van utalva a teher alatt; azzal a tudattal, hogy rajta kívül senki sem segít és senkin sem segít, mert nincs a „felhők fölött érző szív”. Mint egy kormánytalan, eltévedt hajó legénysége az óceánon, úgy áll a földgolyó embersége egymáshoz gyúrva és

egymásnak prédájául vetve, mialatt a föld értelmetlenül, vezetés nélkül, védelem nélkül, magára hagyatva gurul a végtelen világűrben.

Jaj a gyengének, jaj a védtelennek, ki az ilyen világba került. Ennek láttára az erős ember védőösztönének is óriási méreteket kell öltenie.

Ebből származik a vád lényege is, mely örökké és szenvedélyesen, izzóan és szomorúan ott lappang a jóság körül – bűnbakot keres, akit mindenért hibáztatni lehet, mert ahogy minden segítség és minden fellendülés az emberektől jön, úgy tőlük jön a szerencsétlenség és a sok akadály is, mert hiszen csak ők felelősek mindenért. És amint a kölcsönös segítség szükségessége fokozódik, éppúgy fokozódik a kölcsönös veszélyeztetés is.

És most képzeld el, hogyan illik bele ebbe a világba egy olyan ember, aki az előbb említett természetes jósággal és éleslátó részvétellel bír. Egy csöppet sem csodálkozom azon, hogy megrögzött kommunisták, kik csak vérengző erőszakkal beszélnek és írnak, egyúttal gyakran a „legjóságosabb” emberek lehetnek és szinte beteges érzékenységük van a durvaság minden árnyéka iránt, viszont szinte túlzott gyengédséggel éreznek minden iránt, ami védtelen: gyermekek, állatok, virágok, elnyomott proletárok és kínzott nők iránt állandóan sértve érzik magukat az egész világ nevében, minden legtávolabbi és legidegenebb sértést is személyes sértésüknek érzik, a jómódú, megelégedett, pláne jóllakott embereket gúnyosan kihívó elemnek nézik – és határtalan, megrázó szánalmat hordoznak magukban az egész világ iránt s ebben örülten, gyógyíthatatlanul szenvednek.

Ez a lelkület természetesen hatalmi bódulatot, fontosságérzést termel magából, amelyet az, aki valóságban „Krisztus haszontalan szolgájának” vallja magát, alig érezhet.

Emberileg beszélve, a természetfölöttinek, az Isten-hitnek „betörése” tehát *elsősorban* ennek a vas összetartásnak gyengítését eredményezi. Úgy vagyunk, hogy a gondviselésben való hit nekünk mások életével szemben elsősorban inkább igen nagy tehermentesítést és megnyugvást jelent, mintsem azt a követelést, hogy erőteljes eszközként ennek a gondviselésnek szolgálatába lépünk. Önzésünk itt előtérbe tolja a hitet, mélyen elrejtve azonban mégis ott van egy darab igazság és ez helyesen felfogva nagy védelmet jelent arra, hogy még a szánakozó ember se őrlődjék fel a belső hatalmak által: a felelősség minden nehéz és bánatos részvétele mellett valóban ott van a „sub umbra alarum tuarum” nagy megnyugtatása.

Kétségtelen, hogy a kereszténység nem fokozta a jóság iránti „természetes tehetséget”, mint ahogy a zenei vagy képzőművészeti tehetséget sem „fokozta”. Azonban a kereszténységnek az nem is feladata, hogy természetes tehetségeket fokozzon; hogy minden létező tehetséget ösztönözzön, mélyítet és felemelt – amint tudjuk, ez csak mellékes jelenség, inkább „ráadás”, de nem feladat. A kereszténység jelentősége tehát nem mérhető az ő birodalmában otthonra talált tehetségek száma szerint (akár művésziek, akár etikaiak azok) – a kereszténység jelentősége ezer más körülménytől függ. Ebben a viszonylatban: kereszténység – jóság, bizonyára az az új, hogy a jóságot nem bízta a tehetségekre, hanem az emberek iránti szeretetet állította fel általános elkerülhetetlen kötelességének, legfelsőbb parancsnak. Elérte azt, hogy a sok számtalan ember, kinek nincs „természetes jósága”, ezt lelkiismeretből és engedelmességből pótolhassa; analógiáját megteremthesse sok fáradtsággal, amely analógia a jóság funkcióit ebben a világban végzi és a világot tényleg sokkal tűrhetőbbé teszi. Magától értetődik, hogy ennek a kötelességszerű, erőltetett ténykedésnek nincs meg a „Veszületett” kelleme és illata –, de gondold meg, ha mind az, ami tisztán csak a kötelességszerű felebaráti szeretetből származik, elesne, micsoda úr támadna helyében! A jóság összes másodrendű és még távolabbi funkciói: udvariasság, előzékenység, segítő készség vagy más téren: felelősség, minden fajtájú jóléti működések, – mennyi minden származik a „közösség” azon keresztény meggyőződéséből, hogy az emberi szeretet kivételt nem ismerő kötelesség és hogy, akiben ez nincs meg, ezt a hiányt lehetőleg még csak ne is mutassa. – Ezt nem szabad valótlanlagnak minősíteni, hanem inkább önfegyelmezésre való

kiváló nevelésnek és az elismert legnagyobb parancs alá való rendelésnek. – Továbbá tény, hogy a kereszténység számtalan „tehetségtelen” embert mégis eltöltött igazi, valódi szeretettel és jósággal. Nem szabad csupán csak a felebaráti szeretet rosszul sikerült, félbemaradt karikatúráit, mint „kereszténytípusokat” fölállítani még ha mindjárt igen sokan vannak is ilyenek; mert hiszen a felebaráti szeretet olyan nehéz és annyira nem magától értetődő valami, hogy nagyon sokan sohasem jutnak tovább holmi nehézkes kísérleteknél.

AZ ELSŐ:

Közelebbi vizsgálódásnál az általad dicsőített, „a szent élet ABC”-jévé avatott szeretet tehetsége, vagyis az egyesek iránti szeretetre való lehetőség, az általános emberszeretet megnehezítésének bizonyul.

Erős – a szónak legtágabb, egyszerű értelmében – talán Spranger jellemezte legjobban – az élő, szép iránti szeretet. Erős, mely embert emberhez köt, egy értékhez fűző szeretet, egy eszményhez, valamihez, ami fölöttem áll: föltekintés, hódolat, gyönyörködés és másnak értékén gazdagodni akarás: Eros, a Szegénység gyermeke. Végső értelemben ez talán még nem is „szeretet”, mert a szeretet személyre vonatkozik; és mert nincs ember, aki a maga egészében ideális és becsülendő volna, ez az Eros a szeretett egyén tulajdonságaira vonatkozik, de nem magára a személyre; pontosabban: a tulajdonságokban rejlő Szépségre vonatkozik. De annak a szeretetnek útja, mely magában foglalja a másoknak magját, s amely egy sorsteljes életkapcsolat titkához vezet, ez az út többnyire tovább megy az Erosnál. Ne nevezd önzésnek, mert benne van annak az engedelmesség egész akarása is, hogy azzá lehessenek, amivé az eszmény fokmérőjén mérve lennem kell és az alázatosság jól tudja, hogy ezt elérni egyedül nem bírja. Ne nevezd csupán élvezetnek sem, mert a szépségen és tökéletességen való irigységnélküli boldog elálmélkodás az ő hódolatában és hálálkodásában sokkal több, mint pusztán élvezet. Vallásos kifejezése is van s ennek a neve imádás, keresztény kifejezése pedig a Glória ujjongása: Gratias agimus Tibi propter magnam Gloriam Tuam.

A szeretetnek eme természetes útját a népdal éppúgy ismeri, mint a platói látomás magas szárnyalása:

„Szépséged bájai tették,
Hogy szívem a Te szívedé,
Egy végtelen vágyban.”
(Fordította: H. J.)

Itt azonban egyúttal meg van a veszély is: kibe kapaszkodják Eros vágyainak teljes erejével, ha csak le nem mond minden szerény, tökéletlen beteljesedésről és fel nem emelkedik az „örök széphez”? Az effajta szerelem csak kevés embernek szól, többnyire csak egynek lehet ezt odaajándékozni és azt is csak sok illúzió alapján. Ez az, amit az ember tartogat és sokáig őriz, amíg azzal nem találkozik, akit méltónak gondol reá. Hol van azonban itt az a híd, mely ahhoz a szeretethez vezet, amely mindenkire vonatkozik, „eltekintve a személytől” érték és rang kikapcsolásával? Egyáltalában meg lehet-e mind a kettő egy emberben? Az általános felebaráti szeretet követelése nem éppen azt jelenti-e, hogy az ember kénytelen értékérzésének finomságát, előkelőségét lefokozni? És tovább: az Eros iránt való tehetségnek, ennek az érték, rang és szép iránt való finom érzékű, éhes fogékonyságnak elválaszthatatlan kiegészítése az éppoly éles, határozott és érzékeny visszariadás minden csúnyától, értéktelentől és alacsonytól. Ez pedig nem visszája ama gyönyörű tehetségnek, hanem annak szükséges védelme, sőt feltétele: ez az, amit Nietzsche belső *tisztaságnak* nevez. Aki a megkülönböztetésnek ezt az erejét elveszti, az elveszti méltóságát. Tudni kell

megundorodni – hallod – tudni kell megvetni! De a ti felebaráti szeretetetek válogatás nélkül és mindent elpalástoló átölelést követel.

A MÁSODIK:

Nitzschére gondolsz, de ő azt is mondja, hogy: „emberszeretet egyáltalában csak Isten kedvéért van megengedve, különben nem egyéb, mint – rossz ízlés”. A kereszténységen kívüli álló humanista álláspontok nézetem szerint inkább közönséges, nivelláló, ranggal nem törődő emberszeretetet követelnek, mely nemesember előtt rémség és nevetségesség. Azt követelik, hogy az embert úgy ahogy van, jónak vegyük és nem egy Felsőbb Lény nevében. Az „eros-tehetségű” szenteknél az undort is megtalálhatod: gondolj csak Szent Ferencre, aki kimondhatatlanul undorodott a bélpoklosoktól, gondolj Szent Szaniszlóra, Nérei Fülöpre és másokra, kik romlott ember közelében ájulásig rosszul érezték magukat. Ezek nem irtották ki magukból az undort, hanem legyőzték Krisztus szeretete által. A rúttól való menekülésükből a rút elleni küzdelem lett, a megvetésből pedig a rossznak saját rosszaságából való megváltása lett.

Mennyi mindent összefoglalunk ebben az egy örökösen félreértett szóban: „szociális struktúra”. Még a természetes Eros iránti tehetséget és a természet fölötti szeretetet is ...

AZ ELSŐ:

Kiüztél állásomból. Erzsébetnek megvolt a szeretet tehetsége, arra is képes volt, hogy lelke, szelleme és vére szeretetét odaadja egynek, aki neki az egész világnál kedvesebb, szebb és szeretetreméltóbb volt. – És mégis ...

A MÁSODIK:

Az is kérdéses előttem, hogy az emberszeretet humanitárius értelemben egyáltalában előfordult-e a középkorban, sőt azt hiszem, hogy annak a kor összes nagy emberbarátai csak azért lettek azokká, mert nagy keresztények, azaz szentek voltak. Ezt több oknál fogva állítom. – Gondolj el egy világot, ahol a fegyver a legszükségesebb, legfontosabb, magától értetődő mindennapi eszköz, az öltözéknek elkerülhetetlen kiegészítése, oly mélyen az egyéni élethez tartozó valami, hogy nevet kap, akár csak az ember: a Fegyver; mely mégis csak a legrémesebb jele, eszköze a folytonos készültségnek – készültségnek harcra, sebekre, öldöklésre. Ilyen időkben nem sok idő maradt humánus érzésekre: az emberek keveset tudtak a védekezésről, minden a sorstól függött; a járvány, ha egyszer kitört, elkerülhetetlen volt, az orvosi tudomány csekély és azt is csak kevesen vehették igénybe – a termés csak véletlen volt, az éhínséget éppúgy nem lehetett meggátolni, mint akár az árvizet. Csak az zúgolódott ellene, aki tönkrement; az erősebbek átvergődtek és nem csináltak belőle nagy esetet sem saját maguknál, sem másoknál. Csak a nagy keresztények szeretete, mint például Szent Erzsébeté, jutott arra a gondolatra, hogy azokat a megsemmisítő hatalmakat a szellemmel, vagyis Isten erejével áthatott szeretettel lehet megfékezni és legyőzni. Lehet, hogy ez a tény a haladás egész óriási hullámának – mely ugyan egészen más eredetre hivatkozik – nagyobb mértékben volt megindítója, mint ahogy hiszik. Ezek a szentek mindenkinél *erősebbek* voltak irgalmas szeretetükben és azért nem lehet őket azzal az érzélgősséggel gyanúsítani, mely a gyenge lelkek részvétét igen gyakran beárnyékolja.

Ennek az emberszeretethez ösztöne pedig tisztára vallásos. Erzsébet igazán szerette az embereket, ő először szerette őket és jótékonykodása nem volt sebzett lélek kínos reagálása, nem volt elsajátított elveknek lelkiismeretes „alkalmazása”, hanem szabadon ömlött krisztusi szeretete bőséges forrásából: „Amit egynek a legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtetek”. (Mt 25,40) Ez nála szószerinti valóság volt: ismered a bélpoklos történetét, ki a herceg ágyában feküdt.

AZ ELSŐ:

Ez ugyan már nem emberszeretetet, hanem egyedül Isten szeretete; a „felebarát” itt már csak véletlen médium, már nem személy, már alig objektum, rajta a szeretet már csak „gyakorolja magát”, de már nem is látja, már nem is neki szól, keresztül megy rajta, mint egy üvegen – Istenhez! – Éppen ebben van az emberi személynek valami kellemetlenül érintő lebecsülése: pusztá tárgygyá lesz, véletlen mellékjelenség Isten szolgálatában – és ezért védekezik annyira minden érzésünk, büszkeségünk és becsületességünk azon gyanú ellen, hogy más felebaráti szeretetének „objektuma” legyünk.

A MÁSODIK:

Talán ezt a kérdést is meg tudjuk fejteni, ha „szemléltető eszközünket”: az emberi barátság analógiáját vesszük elő.

Barátod küld valakit hozzád, akit ő szeret, azért küldi, hogy barátja és pártfogója légy; az a kérése, hogy őt, a távollevőt helyettesítsd, hogy kölcsönadjad neki kezeidet, szemeidet, hangodat, idődet, erődet, hogy ő általad akárcsak benned, gondozhassa a pártfogoltat. Mondd, egy ilyen bizalmas kérés nem volna-e számodra megtisztelő, örömteljes ajándék? S ez a feladat számodra „személytelen”? s az idegen még idegen lenne, nem pedig szívesen látott és barátod nevében reád bízott és mintegy magától értetődően életedbe lépett egyén? – Hát így áll Szent Erzsébet minden emberrel szemben, kit Isten rábízott, hogy az ő szeretetét velük szemben képviselje: „Szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket”. Mint ahogy te a barátot a *barátodnak nevében*, akihez mind a ketten tartoztok, nyílt szívvel és teljes bizalommal fogadod és örvendező izgalommal várod a híreket arról, aki őt küldi, úgy fogad Szent Erzsébet is mindenkit „Isten nevében”. Látod, hogy megelevenedik a rideg szó! – A szent már nem kívülről látja az embereket, úgy mint mi; ami nekünk a barátság kegyelmében oly ritkán adódik: hogy egy ember képét Istenen át lássuk, hogy azt a nevet halljuk, amelyen Ő szólítja: ez Erzsébet gyönyörű titka. Ő valóban Isten szemével lát, vagy ha akarod, Isten lát az ő szemén keresztül – és már nincsenek idegenek és távolságok; mert Isten senkit sem lát idegennek és távolinak. Már csak felebarát van és az a szent életének tényleg fele – és barátja, mégpedig legnemesebb fele és legjobb barátja. A szent már nem érdeklődik az „érték” és „értéktelenség” iránt, mielőtt szeretetét odaadná: egész szívből bánkódik Isten gyermeke szegénysége vagy félszogsége fölött, anyai gonddal, undor és félelem nélkül hajlik le a beteg és a korcs fölé, mert hiszen az az ember is „érdemes” volt arra, hogy Isten kiválassza a teremtésre és ne mást teremtsen helyette; és Erzsébet gyermeki hittel hisz ebben az isteni kiválasztásban, mégha ennek okai előtte teljesen érthetetlenek is és ennek a választásnak fénye túlragyog minden „értéktelenséget”. Itt világossá lesz, hogy mit jelent ez: meghalt a természet embere, az a szűkebb én, mely szeretetével fősvénykedik és válogat és csak egyeseknek tud ajándékot adni; de felragyog a feltámadás jele: ugyanaz az emberi szeretet és semmi egyéb, csak úgy áramlik ki az Istenből született „énből”, áramlik pazarlón, izzóan, elevenen; most ébred csak igazán érzékeny éberségre, most szabadult csak meg igazán minden óvatos korlátától, minden fősvény egyoldalúságtól; most bátor csak igazán túlradó gyöngédségre; most szórja csak igazán testi kézzel kincseit, tudva, hogy bősége kiapadhatatlan. A keresztényi szeretetet ez teszi olyan alázatossá, olyan tisztává és tiszteletreméltóvá az előtt, akinek ad; az tünteti el a sértő fölénynek még az árnyékát is: hogy Isten éppen ő általa akar ajándékozni, mikor ezt ezer máson keresztül is megtehetné volna és hogy Isten a felebarátban éppen őtöle akarja elfogadni azt a szolgálatot, melyet ezer mástól követelhetett volna.

Ez a szentek szeretete, kik mindenkinek odaajándékozzák magukat és mégis csak egyedül Istenéi. Előttünk rejtély, mert ilyesmi igazán még sohasem „hatolt egy ember szívébe” és a „világ” előtt botrány és ostobaság, ellentmondás és csaló látszat: és mégis az egy ember egész valódi emberi szeretete ez; az a szeretet, melyet mi is ajándékozunk – de csak egynek vagy

keveseknek; ők is csak Egynek adják és azért ez „a” szeretet; de az az Egy mindenkit barátjának nevezett és mindenkibe elrejtőzött és így történik a csoda, az, hogy ők mindenkit azzal a szeretettel tudnak szeretni, mellyel csak egyet lehet szeretni. – Szent Erzsébet ezért lett beteg, mikor Konrád azt parancsolta neki, hogy hagyjon fel minden betegápolással. Összetört, mint egy olyan ember, ki legkedvesebb barátjait szemé előtt látja szenvedni és nem nyújthat nekik vigasztalást és segítséget. Ezért van az, hogy az ő „szegénygondozása” – alig van ennél ridegebb szó – annyira túlrad a szenvedélyes melegségtől és odaadástól; ezért kell csókolgatnia a sebeket, melyeket kötöz, ezért történik, hogy ezen a téren szegi meg legtöbbször a szigorú magiszter iránti engedelmisséget; Konrád maga előtt látja a tökéletességhez vezető utat, melyet meg lehet tanulni és melyre tanítani is lehet, de nem látja Erzsébet féktelen szívét, mely csak egyet ismer: a határtalan szeretetet. Ez a különös kettőjük közt, ez a tragikus és egyúttal vigasztaló. Még most is Konrádot „hibáztatják” lelki gyermekének szent életéért, pedig hosszú évek során alig volt képes fékezni ezt a lelket; mert ez a lélek, sokkal erősebb lévén, mint a mester félelmetes szigora, korlátlan biztonsággal haladt a maga útján. Konrád „vezeti” őt, lelkiismeretesen, tervszerűen, parancssal és tilalommal; ellátja életszabályokkal, örökös a „józan ész” fölött, elhalmozza szentesített, kipróbált regulákkal, és penitenciákat ad neki és erősen bünteti. És Erzsébet mindent megtesz, amit Konrád akar, megteszi szívesen és engedelmesen; de ki lehet érezni, hogy a mester csak utána sántikál; ki lehet érezni, hogy mennyire gyerekesek és lényegtelenek már azok a dolgok, melyeket gyakorol; feleslegesek, mintha egy aszkétika teóriájából volnának merítve, holott Erzsébet szíve mindezt már régóta túlszárnyalta. Világosan látjuk ezt a szolgálók tanúvallomásaiból. Megható, hogy barátnői és szolgálói, kik bizonyára érezték, hogy a szerepek ki vannak cserélve, állandóan erősítették, hogy Konrád jót akart, ó, nagyon jót akart! „Magister Conradus tanquam *bono zelo*” ... És ezt akkor mondják, amikor Erzsébettel szemben való vasszigorúságáról olyan szavakkal beszélnek, amelyekből kitűnik a csodálkozás és a bánatos megbotránkozás a hétszázéves száraz, hivatalos latin stíluson keresztül. Konrád azonban *félt* – vallják tovább –, hogy a két hűséges nő látása, akik a Wartburgból vele mentek és nyomorúságát megosztották, felébreszthetné benne a szomorúságot és előbbeni élete utáni vágyakozást és ezért eltávolította a hűséges nőket – a „kísértés miatt”. Nem mond-e ez többet, mint egész kötetek? Attól „félt” – mondja tovább a vallomás –, hogy főfeltételeinek nem fog eleget tenni és ezért keményen ütötte – „*bono zelo*”! Erzsébet engedelmes volt, de ezt a félelmet nem ismerte. Mi jelenthetett volna veszélyt az ő számára – számára, aki annyira tudott szeretni! „Számptalan könnyek között” küldte el magától hűséges társnőit – „engem, Isentrudis-t, kit legjobban szeretett és barátnőmet, Gudát, kit szívből szeretett”, végtelen könnyekkel, melyeket bizonyára nem hullatott volna egy kísértés után.

Nem állandó tragédia-e sok szent életében, hogy a betűből – és sokszor a meg nem értett betűből – és nem a szellemből táplálkozó, ilyen aggódo irányítás vezeti őket legalább is külsőleg kicsiny, szűk, kanyargós utakon – őket, kiket Isten régóta titokzatos törvényekhez kötött, mely törvények láthatatlan kérlelhetetlenségéről az erény és a szisztémák tanárainak sejtelmük sincs!?

Ezzel éppen visszatérünk hosszú vándorlásunk kiinduló pontjához.

Neked is igazad volt: a mi szentünk életében s a szentek életében általában nem mindennek kellett volna okvetlen úgy lennie, ahogy volt: a fejlődésnek kisebb elhajlásaitól egyik sem maradt megkímélve, (sőt sokan még nagy csonkításoktól sem). És igazad van, az az idegenszerűség, vagy az a ferdeség egy elméleti tökéletesség elvont rendszeréhez való ragaszkodásból származik. De ugye ezek az ellentmondások egyúttal a legcsekélyebb, a leglényegtelenebb szerepet játsszák ebben a nagy életben? A Szentlélek mozgató ereje az Ő kiválasztottjaiban természetfölötti módon biztos; ennek az erőnek valósága átkarolja és előnti a törvényt, ellepi, miként a vad ragyogó tavaszi sövény ellepi a száraz kerítést. Az

életszentségnek mindaddig meglesz a „sémája”, amíg emberek lesznek, akik maguk nem szentek, de csak kutatnak eme legmélyebb csoda után, amíg töprengnek, számolnak, beszélnek és írnak róla, amíg a nagyok irataiban és életében belőle rendszereket építenek. De ahol Isten szelleme tanít, ott a beavatott megérti azt, hogy csak egy örökérvényű forma van: Jézus Krisztus képe. És a beavatott aszerint él, úgy, ahogy szeretete világlátásában megérti azt a képet és mi többiek megint csak azt látjuk, hogy a mi nehézkes, elvont konstrukcióink mennyire távol állnak az élő örök Példaképtől – látjuk ezt az *igazi* szentnek képén, ki Isten Fiának és az Emberfiának vonásait hordja magán.

AZ ELSŐ:

Isten kezdettől fogva azt parancsolta az embernek, hogy szent étellel járjon az Ő színe előtt. De mi nem bírtuk megérteni, hogy van ez; mert a törvény a bűnt szülte és nem az élet szentségét, azért lakott Ő miközöttünk, hogy az, aki Őt látja, lássa az Atyát. De az emberi magyarázatok az Ő képét is folytonosan elhomályosítják, túlterhelik vagy túlszövik úgyannyira, hogy a végén alig értjük meg vonásait.

És akkor jön a szent és a kor szemeláttára éli az ő életét és a szent képe előtt vágyakozva sejtjük, milyen volt Krisztus. Lehet, hogy a szentek hivatásának ez a lényege jócselekedetek özöne, melyeknek nyomai az áldott földön visszamaradnak, nem a kezeik nagy munkái, nem bölcsességük könyvei – és nem az Egyház diadala: hanem az, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus élő hasonmása földünkön soha egészen el ne homályosodjék, soha ki ne haljon, hogy ő titokzatos módon emberi formában is „velünk legyen a világ végezetéig”.

És most búcsúzzunk Szent Erzsébettől. Útjaink messze távolodtak az ő alakjától, de ragyogó csillaga egész este világított nekünk. Nekem azonban mégis megmarad a Szent Erzsébet: most már nem azért, mert a „legenda aranyhímzett palástja” borítja vállait, hanem azért, mert egykor, az ő izzó, gazdag gyermeki szívében maga az Úr járt elevenen Thüringiában, és mint kenyeret, szétosztotta őt minden szükségét szenvedőnek.

VÉGSZÓ.

A „*Beszélgetés Szent Erzsébetről*” nem föltételezi a szent életének bővebb ismeretét. A párbeszédben minden lényeges esemény előkerül. A végén található [kortábla](#) arra szolgál, hogy különböző vonásokat könnyebben lehessen beleilleszteni a nagy körvonalakba. Az Irodalmi jegyzet olyan olvasó részére szolgál, ki az anyagot történelmi vagy irodalmi vonatkozásban kívánja földolgozni. Szentünk valamennyi életrajzához a következő, meglehetősen szűkös források adják az anyagot: a szenttéavatási pör, melynek fontos része a „*Libellus de dictis quattuor ancillarum*”, – a négy szolgáló összegyűjtött vallomásai; közöttük kettő Erzsébetnek gyermekkorra óta legbensőségesebb és legbizalmasabb barátnője volt; végül Marburgi Konrádnak Gergely pápához intézett levele.

Halála után nemsokára megjelentek az első biográfiák. (L. [kortábla](#).) A romantika újra „felfedezte” a szentet, úgy, ahogy őt a középkor felfedezte, tehát egészen határozott szempontból: képe talán legszebben és legvilágosabban a wartburgi Schwindt-freskókból tűnik ki. Azután a szakszerű történelmi kutatás veszi kézbe az anyagot a XIX. század végén és a XX. század elején; napjainkban pedig a pszichológia, sőt még a pszichoanalízis is kutat. A jubileumi év irodalmát itt már nem lehetett tekintetbe venni.

Az olvasó tehát, aki kérdésekkel lép ezen egyéniség elé, elegendő választ talál.

Természetesen itt az a kérdés is felmerül, van-e fontossága és érvényessége egy biográfiának általában? Minél hiányosabbak a rendelkezésre álló forrásmunkák, annál nagyobb tere nyílik az interpretáló képzetnek és annál alaposabban lehet azt kihasználni! Még ha eltekintünk is a mindenféle kimondottan irányzatos írásnak azon szándékától, hogy egy bizonyos személy szándékosan illusztrációul, vagy egy határozott tétel bizonyítékául szolgáljon (lehet ez a tézis történelmi, szociológiai, valláspszichológiai, pszichológiai

természetű); és még ha az író öntudatosan és azzal a tiszta szándékkal nyúl is anyagához, hogy az ilyen életből merített tapasztalatait és észrevételeit lehetőleg változatlanul feldolgozza: még akkor is nem éppen az-e a tulajdonképpeni kérdés az irodalmi munkálkodásban, hogy vajjon anyaggal akar-e foglalkozni az illető, vagy pedig személylél?

Ki tudná egy élet rejtélyét felfedni – hát még megoldani? Az emberi lét titka hasonló egy víz alatti világhoz, melyből csak itt-ott emelkedik ki útmutatóul egy-egy csúcs. És ha az meghalt, akinek joga lett volna róla nyilatkozni – a jog vajjon képesség is egyúttal? –, akkor jönnek mások és a felszínen úszó, szétszórótt roncokat a kutatások hálójába halásszák. Sokszor különös töredékek ezek, feltűnően színtelenek, összezsugorodottak, vagy feldagadtak – szóval elváltozottak, már mint ahogy a mélyből felszínre került dolgok lenni szoktak – és ha mindezeket összeállítjuk, a neve – biográfia.

A kísérletnek problémája még ott sem lesz csekélyebb, hol az anyag felhalmozódik, mint pl. levelek, feljegyzések stb. Mindenki tudja saját életéből, hogy a legtöbb ember majdnem tragikusan képtelen arra, hogy saját legbensőbb világát kifejezze. (Ez különben másrészt szerencse, mert így sokszor akaratlanul is szigorúan titokban marad az, aminek lepel alatt kell maradni; mennyien elárulnák magukat, ha képesek lennének rá!) Hányan hallgatják el éppen a lényegest és mondják el a lényegtelen! Beszélgetés közben mennyit kell kitalálni hangból, arckifejezésből, tekintetből! Ezekről nem marad ránk feljegyzés; és mennyire különböző lehet maga a hallgatás is, sőt még a „hallgatás hangja” is, ha ugyan ezt mondani szabad.

És nem álarc-e sokszor még a kimondott, szándékos szó is? Öntudatos öntudatlan álarc, melyet szorgosan kiválasztottak dachból, bánatból, szégyenből, vagy büszkeségből, gyengédségből, vagy tehetetlenségből – igen, nem a legsűrűbb álarc-e? Nem mozog-e ez legalábbis annyira jelekben és szimbólumban, utalások és elhallgatásban, mint ahogy az álomról mondják? És nem vonatkozik-e ez leginkább a „beavatottak” beszélgetésére? Ki merészelné csupán a holt anyagból, a dokumentumokból, két ember viszonyának valódi képét újból összeállítani? – Hát még ha a legbensőségesebb viszonyról, a legtitokzatosabbról, a legkimondhatatlanabbról van szó! – az Istenhez való viszonyról! Hiszen ennek lényegéhez tartozik, hogy titok legyen és éppen hordozója számára örök rejtély legyen, melyen nem lehet keresztüllátni és el van rejtve egészen a félelemig, sőt a sötétség kínjáig. Istennek valódi titka, mely csak az Ő világosságában él és csak alig egy picinyke része kerül az emberi tudat világosságába ... Hát ha még erről a saját magának is elrejtettől alighogy egy-két hiányos bizonyíték van: néhány kijelentés, szétszórva egy egész élet területére, és megszabott irodalmi formulák lapos keretében megőrizve ... Ilyen természetűek éppen a szentek életrajzai, melyek a középkorból ránk maradtak. Pedig épp a szentnél az az egy érdekel minket legjobban: életének Istenhez való vonatkozása.

Ez a néhány megfontolás elegendő arra, hogy egy biográfia érvényessége iránti bizalom meglehetősen megrendüljön. Ki világíthat bele egy emberi élet titkába?

Lehet, hogy a középkori történetíró, akinek emberismeretét oly kevésre tartjuk, megérezett ebből valamit. Ezt bizonyítja írásmódjának rideg hallgatagsága. A krónikás szintén csak nyersanyagát közli egy életnek, csak „eseményeket”, élményeket, cselekményeket. Ezeket is csak fősvényen, egyetlen szempontból való kiválasztással: hogy hőséne életszentségét bizonyítsa. És ezekből a sokszor nagyon merev sémákból a többi életkörülményekről és eseményekről a legtöbb adat hiányzik. Az érdeklődésnek ez a hiánya előttünk érthetetlen és a mi kíváncsi pszichológiánk alig tudja megbocsájtani. „Ilyen, meg ilyen volt az élete, ezek, meg ezek által a dolgok által tűnt fel kortársainak”. Csak ritkán próbálkoznak cselekedeteinek indokolásával. Ha mégis, akkor ez konvencionálisnak tűnik fel, azaz nem a meghatározott egyéni személyből magyarázza, hanem a „szenteknek” típusából. De minden hiányosság mellett, amit az ilyen leírásban kifogásolhatunk – és pedig nem kevés okkal –, valahogy mégis sikerül neki, hogy az életszentség paradoxonát érzékelhetővé tegye. Még az a mód is, ahogy a szent a világnak bemutatattik, tehát az általános közérdeklődés körébe jut,

egyszersmind kimondhatatlan titok, s a némaság fátyola fedi. És ami a szentnél utolérhetetlen, az egyúttal a legközismertebb róla: éppen az ő Istenéhez való viszonya, s ez az ő „életszentsége”. Egymásután felsorolva elmondják a külső eseményeket; egy reflektáló szó sem takarja el a lényegét, melynek csillogása alakot öltve tör át az íráson.

Ezek a „Vita”-k, a szentek életírásai. Ezek mellett áll a legenda és magyaráz és költ. Az elbeszéléseknek ezen módjánál nélkülözhetlen, mert a „magyarázásnak” egyedüli formája és pedig nagyon hallgatólag, nagyon tisztelettudó és mégis csodálatosan merész forma, melyet az a kor megenged magának. Vajjon a mi pszichológiai lélekábrázolásunk, mely pár oldalnyi szövegből vastag köteteket konstruál, tud-e egy ilyen képhez sok lényegest hozzáadni? Hogy egyetlen egy életet is s az abban ránk maradt „tényeket” oly sokféleképp *lehet* magyarázni, hogy szinte groteszkül hat az emberre: akkor látjuk, ha csak két egymásnak élesen ellentmondó életrajzot állítunk egymás mellé: például Maresch Mária „Szent Erzsébetét” és Busse Wilson „Erzsébetét”?

Ki mondhatja, hogy „így volt”? Ezért választottam a beszélgetés formáját; ez nem követel végleges érvényességet és nem akarja a fátyolt szellőztetni, mely minden élő titka fölé, még inkább minden szent élet, s így ezen szent élet fölé is borul. Próbál megfejtést adni, de tudja, hogy az csak egy a sok közül. A beszélgetés a mondanivalónak lebegő formája; növekszik a mindinkább tisztuló gondolatok emelkedésében, mélyebb és mélyebbé válik. Minden oldal felé nyílt, nyitva áll a korrektúrának és a meggondolásnak; barátságos ellentmondásokkal lehet élénkíteni és ellentétekkel gazdagítani; elragadhatja a pillanat fokozott heve, de visszatartja a formával való próbálkozás újszerűsége.

Nem azt mondom: „Így volt”, hanem: „Talán ezt is jelentette a szent egyénisége”; talán! – Igen: egy „talán”, tele óvatossággal és bizalommal: ezt akarja a jelen munka jelenteni; ezt és nem többet.

Kortábla

1207. Erzsébet születése Pozsonyban.

1211. A négyéves királyleány menyasszonyi útja Thüningiába (1212. Gyermek keresztes hadjárat).

1221. Házassága Thüningiai és Hesseni Lajos tartományi gróffal.

1218. Anyja, meráni Gertrud meggyilkolása.

1223. Az első ferencrendiek érkezése Németországba és Eisenachban való letelepedésük.

1225. Marburgi Konrád átveszi Erzsébet irányítását. (1226. Assisi Szent Ferenc halála.)

1227. V. keresztes hadjárat. Lajos herceg búcsúzása és halála.

1227/28. A Wartburgból való menekülés (vagy kiűzetés).

1228 nagypéntek. Erzsébet belép a Szent Ferenc harmadrendjébe.

1228/31. A marburgi kórházban.

1231. november 19. A szent halála.

1235. Szenttéavatás.

Irodalmi irányadó

Források

A Summa Vita vagy Epistola (Brief Konrads von Marburg an Papst Gregor IX.) nyomtatott: Wyss Hessisches Urkundenbuch I., 1897. és Huyskens, Quellenstudien zur Geschichte der heiligen Elisabeth, Marburg, 1908.

A Processus et ordo canonisationis, Huyskens a. a. O., tartalmazza a Libellus de dictis quattuor ancillarum (tanúkihallgatás a szenttéavatási pörhöz) és az Epistola examinatorum miraculorum, Bericht und Verzeichnis der Wunder am Grabe, Huyskens a. a. Orte, és Mencke Scriptores rerum German. II. 1728. (Huyskens még kisebb forrásmunkákat is említ.) A Vita Ludovici a reinhardtbrunni krónikában. Das Leben des Landgrafen Ludwig, des Gemahls der heiligen Elisabeths, von seinem Kaplan Berthold, Monumenta Germ. Script. XXXa.

Korábbi életrajzok

Cäsar von Heisterbach, Vita S. Elisabeth, hrsg. von Huyskens, Köln, 1908, in den Annalen des Hist. Vereins f. d. Niederrhein, Nr. 86.

Dietrich von Apolda Vita s. Elisabeth: Mencke a. a. O. Das deutsche Elisabeth-Leben v. Johannes Rothe, Mencke a. a. O.

Tudományos feldolgozás

Huyskens, Quellenstudien zur Geschichte der heiligen Elisabeth, Landgräfin v. Thüringen, Marburg, 1908.

F. X. Wegele: Die heilige Elisabeth, Hist. Zeitschrift V. (1861) S. 351–97.

Montalembert: Leben der heiligen Elisabeth von Ungarn. Deutsche Übersetzung 1881. Einsiedeln (vergr.).

G. Boerner: Zur Kritik der Quellen f. d. Gesichte der heiligen Elisabeth, Neues Archiv XIII. (1888) S. 433–515.

Karl Wenck: Die heilige Elisabeth, Hist. Zeitschrift 69/b.

Karl Wenck: Die heilige Elisabeth, Marburg, 1908.

Karl Wenck: Die heilige Elisabeth, Hochland V. (1907.)

Újabb beállítások

Maria Maresch: Elisabeth, Landgräfin v. Thüringen, München-Gladbach, 1921.

Lulu v. Strauss–Torney: Das Leben der heiligen Elisabeth nach den alten Quellen erzählt, Diederichs, Jena 1925. Ennek alapja egy német Erzsébet-életrajz a XVI. századból.